

František z Assisi: chápání přírody ve středověku

Tereza Velcová

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení
Ústav environmentální bezpečnosti
akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza Velcová**
Osobní číslo: **L14013**
Studijní program: **B3953 Bezpečnost společnosti**
Studijní obor: **Řízení environmentálních rizik**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **František z Assisi: chápání přírody ve středověku**

Zásady pro vypracování:

1. Rešerše literatury - domácí i zahraniční.
2. Heuristická analýza informačních zdrojů.
3. Tvorba textu s využitím informačních databází, komparace výsledků práce a stanovených hypotéz.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

[1] LE GOFF, Jacques. **Středověká imaginace**. Praha: Argo, 1998. Historické myšlení. ISBN 80-7203-074-4.

[2] LE GOFF, Jacques. **Svatý František z Assisi**. Praha: Vyšehrad, 2004. Kulturní historie. ISBN 80-7021-651-4.

[3] BOFF, Leonardo. **Francis of Assisi: a model for human liberation**. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2006. ISBN 9781570756801.

Další odborná literatura dle doporučení vedoucího bakalářské práce.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. RNDr. Mgr. Peter Chrastina, Ph.D.

Ústav environmentální bezpečnosti

Datum zadání bakalářské práce:

3. února 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2017

V Uherském Hradišti dne 10. února 2017

doc. RNDr. Jiří Dostál, CSc.
děkan

doc. Ing. Pavel Valášek, CSc.
ředitel

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že:

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se bakalářská práce skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Uherském Hradišti 9.5.2017

.....
podpis studenta

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy. Vysoká škola disertační práce nezveřejňuje, byla-li již zveřejněna jiným způsobem.

(2) Bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

(4) Vysoká škola může odložit zveřejnění bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce nebo jejich částí, a to po dobu trvání překážky pro zveřejnění, nejdéle však na dobu 3 let. Informace o odložení zveřejnění musí být spolu s odůvodněním zveřejněna na stejném místě, kde jsou zveřejňovány bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, již se týká odklad zveřejnění podle věty první, jeden výstisk práce k uchování ministerstvu.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla odělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pojednává o sv. Františkovi z Assisi a jeho konceptu chápání středověké přírody. Toto chápání bylo oproti ostatním středověkým lidem velmi odlišné, a především v dnešní ekologické krizi, může přinést způsob nového myšlení a pohlížení na naši Zemi. Cílem bakalářské práce je tedy nastítnit myšlení a pohlížení na přírodu sv. Františkem, a také zjistit, v čem bylo oproti ostatním lidem tak odlišné a originální. V práci byly jako metody použity především rešerše středověké literatury a heuristická analýza informačních textů.

Hlavním přínosem práce je jiný, etický pohled na přírodu, který v dnešní ekologické krizi současné generaci chybí. Odkaz sv. Františka z Assisi by mohl být do budoucna více zakomponován do environmentálního managementu. Především vztah a vazby mezi člověkem a přírodou byly přerušeny, a Františkův odkaz může být nástrojem jak vztah k přírodě u lidí znovu obnovit.

Klíčová slova: Sv. František z Assisi, Středověk, Příroda, Krajina, Ekologie, Environment.

ABSTRACT

This bachelor's thesis deals with the concept of medieval nature by St. Francis of Assisi. It has been compared to other medieval people and their thinking was very different, and especially in today's ecological crisis can bring new thinking way of looking at our earth. Target of this thesis is approach his thinking, mainly in what was his thinking so different and original. In work is mainly used a method of research of medieval literature, heuristic analysis and work with information text.

The main acquisition of this work is different, ethical view of nature, which in today's ecological crisis of our generation missing. The legacy of St. Francis of Assisi could be in the future more incorporate to environmental management. Especially relationship and linkage between human and nature were discontinued, and Franciscan's legacy can be tool how this relationship restore.

Keywords: St. Francis of Assisi, Medieval, Nature, Landscape, Ecology, Environment.

Velmi ráda bych poděkovala panu prof. RNDr. Petru Chrastinovi, PhD, za vedení mé bakalářské práce a za všechny rady a čas, který mi věnoval při řešení této problematiky.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 PŘEHLED LITERATURY	11
2 STŘEDOVĚK.....	12
3 ŠKOLA <i>ANNALES</i>.....	13
4 VNÍMÁNÍ A VÝKLAD PŘÍRODY STŘEDOVĚKÝM ČLOVĚKEM.....	14
5 VNÍMÁNÍ KRAJINY A JEJÍCH PRVKŮ STŘEDOVĚKÝM ČLOVĚKEM	17
5.1 VNÍMÁNÍ HOR	17
5.2 VNÍMÁNÍ VODNÍCH TOKŮ.....	18
5.3 VNÍMÁNÍ LESŮ	19
6 VNÍMÁNÍ A ZÍSKÁVÁNÍ PŘÍRODNÍ ENERGIE VE STŘEDOVĚKU.....	21
7 KLIMA STŘEDOVĚKU A JEHO DOPAD NA TEHDEJŠÍHO ČLOVĚKA.....	22
8 METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	24
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	25
9 ŽIVOT SV. FRANTIŠKA Z ASSISI	26
10 FRANTIŠKÁNSKÝ ŘÁD DNES.....	33
10.1 OCHRANA PŘÍRODY V ŘÁDU DNES	33
10.1.1 Přínos františkánské církve v boji proti globálnímu oteplování	34
10.1.2 Ostatní katolické organizace na ochranu přírody	35
11 DÍLO SV. FRANTIŠKA	36
11.1 DRUHÁ ŘEHOLE	36
11.2 ZÁVĚŤ.....	37
11.3 MALÝ ODKAZ	37
11.4 DOPISY.....	37
11.5 MODLITBY A CHVÁLY	38
12 CHÁPÁNÍ PŘÍRODY SV. FRANTIŠKEM	39
13 PÍSEŇ BRATRA SLUNCE	44
13.1 DŮVODY VZNIKU	44
13.2 ZPŮSOBY VÝKLADU DÍLA.....	45
14 VNÍMÁNÍ NEŽIVÉ PŘÍRODY	47
15 FRANTIŠKOVO POSLÁNÍ DNEŠNÍ GENERACI.....	48
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Životní prostředí prochází v současné době velkou krizí. Naše dnešní generace však pro zlepšení jejího stavu nedělá tolik, kolik by mohla. Místo toho, abychom brali naši Zemi jako dar od Boha a naše dědictví, udělali jsme si z ní velmi lukrativní byznys, doslova drancujeme její nerostné bohatství, a pokud ho zrovna nedrancujeme, tak ho alespoň značně znečišťujeme. Je jen otázkou času, než se nám sama příroda vzepře, a začne nám oplácet toto chování stejnou měrou. Aby se svět a jeho smýšlení o přírodě změnilo, je třeba začít u každého jedince jednotlivě. Jedním ze způsobů, jak tomu pomoci, je v lidech udržovat pocit naděje ve zlepšení, nikoli v nich systematicky udržovat strach.

Naději můžeme hledat především u ideálů sv. Františka z Assisi, který je oprávněně patronem ekologů. Já sama jsem se s názory tohoto svěťce již v minulosti setkala, protože se sama o ochranu přírody zajímám. Jako dlouhodobý vegetarián nahlížím na zvířata a na přírodu jiným pohledem, než jakým na ni pohlížejí ostatní. Právě v tomto ohledu se hodně s Františkovými myšlenkami ztotožňuji. Na sv. Františka se dnes pohlíží pouze jako na svatého muže s idealistickými názory. Cílem této práce bude v těchto idealistických myšlenkách nalézt ty racionální, vyložit jejich obsah, zhodnotit jeho myšlení, a nalézt v nich praktické využití pro nahlížení na dnešní přírodu a možné řešení ekologické krize. Myslím si, že za jeho, prý „dětským“ smýšlením o přírodě a světě, je možná víc, než se na první pohled může zdát.

V teoretické části této práce se budu věnovat termínu středověk a spisovatelům, kteří psali o uvažování lidí v tomto období, tedy především o spisovatelích školy *Annales*. Vybrala jsem určité dominantní segmenty, členěné dle fyzicko-geografické struktury krajiny, které budu popisovat z pohledu středověkého člověka. Pro popis přírody je dále potřeba přiblížit její chápání člověkem prostým i vzdělaným. Dále se budu zabývat přírodní energií a jejímu využití ve středověku, které bylo závislé na tehdejších meteorologických podmínkách, které v praktické části práce také zmíním, a jež jsou pro dané období typické.

V praktické části této práce se budu zabývat sv. Františkem z Assisi, jeho životem, dílem, a především jeho myšlením, které má práce řeší.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEHLED LITERATURY

Ke zpracování tohoto tématu bylo použito značné spektrum literatury, a to jak od českých autorů, tak od autorů zahraničních. Ráda bych zmínila, že neexistuje publikace, která by se přímo věnovala výkladem přírody z pohledu sv. Františka. Čerpala jsem tedy z obecných knih o jeho životě a dílu, ve kterých jsem nacházela odkazy k tomuto tématu. Informace z jednotlivých knih byly posléze sjednoceny do jednoho uceleného celku.

Myslím si, že právě absence literatury přímo na toto téma je velká škoda, a pokud by byla vydána, a byly do ní zapojeny environmentální problémy, bylo by toto dílo velmi přínosné.

Stěžejním autorem je především Jacques Le Goff, který byl hlavním zástupcem školy *Annales*. Jedná se hlavně o dílo *Středověká imaginace*, *Encyklopedie středověku*, *František z Assisi*. Osobně si myslím, že díla od Le Goffa jsou jedny z nejpodařenějších děl, která přibližují myšlení středověkého člověka, do kterého Le Goff pronikl, a které velmi detailně popsal. V jeho dílech nalezneme také mnohé o vnímání přírody středověkým člověkem.

To platí i pro knihy o sv. Františkovi od Cardiniho, Polidora, Feldera, či Boffa.

Z českých autorů bych vyzdvihla především Tomáše Klimka, a jeho *Krajiny českého středověku*, kde autor velmi dobře popisuje nahlížení středověkých lidí na krajinu a popisuje také to, jak středověcí lidé krajinu využívali.

Z internetových zdrojů jsem čerpala především informace o aktuální činnosti řádu a jeho zapojení do řešení globálních environmentálních problémů. Především šlo o anglické zdroje.

2 STŘEDOVĚK

Časové rozmezí středověku není jasně stanoveno. Termín vytvořili italští humanisté ve 14. století. Šlo o termín *medium tempus* či *medium tempora*. Od novověku, až do dnešní doby, známe středověk také pod jiným názvem, který první použili osvícenci – *Dark Ages*. Především v novověku lidé označovali toto období jako období hlubokého úpadku společnosti. [1] Chronologii tradičního středověku poté vytvořili humanisté v 15. století, která byla upřesněna německými vzdělanci v rozmezí mezi 16. – 17. stoletím. Šlo především o slavné středověké historiky Christophera Kellera, Georga Horna, nebo o Du Canga. Ti také jako první označili tři části historie. Jednalo se o starověk, středověk a novověk. Každý z těchto slavných historiků se ovšem přikláněl k jinému datu začátku a konce středověku. Hornův středověk začíná rokem 300 a končí rokem 1500, zatímco například Keller se přikláněl k počátku středověku založením Konstantinopole a ke konci, jenž byl její pád. Francouzské vysoké školy se o dvě století poté přiklonily k časovému rozpětí Horna. [2]

Dnes se obecně uvádí, že středověk je tisíciletí mezi lety 500 až 1500. Časových údajů, které ohraničují začátek a konec středověku je velké množství. Počátek datujeme k rokem 380 n. l., kdy bylo povýšeno křesťanství římskou říší na státní náboženství, dále k roku 476 n. l., kdy zanikla západořímská říše. Dalšími důležitými mezníky počátku středověku byly roky 529 n. l., kdy byla uzavřena akademie filozofických věd v Athénách a následné založení kláštera Montecassino Benediktem z Nursie, nebo rok 500 n. l., ve kterém Frankové přijali křesťanství. I konec středověku je ohraničen zásadními událostmi. Nejčastěji se uvádí rok 1453, kdy dobyli Konstantinopol Turci. Mezi dalšími možnostmi, kdy můžeme datovat konec „*doby temna*“, jsou roky 1450, kdy byl vynalezen knihtisk, nebo rok 1492, kdy Kolumbus objevil Ameriku. Jsou tu ovšem názory, že středověk končí až Velkou francouzskou revolucí v roce 1789, a to díky změně sociálních a hospodářských poměrů, především ve venkovských oblastech. Je ovšem zřejmé, že se celá Evropa nevyvíjela stejně. Severní, východní a střední Evropa byla zaostalejší, než Evropa jižní a západní. Pokud například srovnáme konec středověku a nástup novověku v jednotlivých zemích, ze zdrojů jasně plyne, že například v Itálii začíná novověk již v 15. století, zatímco v Rusku až v 17. století. [3] Ani rozdělení středověku není z časového hlediska úplně jednoznačné. Dle Le Goffa se raný středověk datuje do 10. století, vrcholný poté do 14. století, a pozdní středověk do 16. století. Pro Le Goffa končí středověk koncem určitého „*totalismu*“ křesťanství nad lidmi. [2]

3 ŠKOLA *ANNALES*

Největší, nejproslulejší a nejdůležitější historické práce minulého století vznikaly ve Francii. Toto francouzské dějepisectví bylo nazýváno „*la nouvelle histoire*“, a bylo spjato s časopisem *Annales*, celým názvem „*Annales d'histoire économique et sociale*“, který začal vycházet od roku 1929. Od tohoto roku se také datuje vznik samotné školy, která zaniká roku 1989. Časopis měl převzít roli na poli hospodářských a sociálních dějin. Zajímavé je, že i když lidé stojící mimo tuto skupinu nazývají skupinu škola *Annales*, její členové takové označení odmítali. Poukazovali totiž na různorodost přístupů uvnitř skupiny. Mezi členy patřili:

- Lucien Fabvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie, Ernest Labrousse, Pierre Vilar, Maurice Agulhon a Michel Vovelle.

Myšlenky školy *Annales* lze shrnout do těchto bodů:

- přiblížit dějiny lidské činnosti v celém jejím rozsahu namísto upřednostňování politických dějin,
- používat problémově orientované a analytické dějepisectví namísto tradičního vyprávění událostí,
- spolupráce s jinými disciplínami jako je sociologie, psychologie, geografie, ekonomie, sociální antropologie.

Škola *Annales* zastávala tedy pravidlo „*abattre les cloisons*“, neboli „*bořte dělící příčky*“. Při vnějším pohledu byla tato skupina vnímána jako skupina, kterou spojuje jednotný historický přístup, který je založený na kvantitativní metodě a jiných metodách, které se staví lhostejně k politickým událostem. Škola tak zpřístupnila velké oblasti historického bádání. Nejznámějším představitelem je Jacques Le Goff, specialista na středověké myšlení a dějiny, jehož díla jsou v práci nejvíce používána. Jeho zaměření bylo především ohraničeno 12. – 13. stoletím, tedy vrcholným středověkem, a byl označován za nejvýznamnějšího nováčka na poli mentalit dějin, a také za medievalistu. Le Goffovo dílo *Středověké imaginace*, je dodnes jedním z nejdůležitějších příspěvků v oblasti již zmíněných dějin mentalit. [4]

4 VNÍMÁNÍ A VÝKLAD PŘÍRODY STŘEDOVĚKÝM ČLOVĚKEM

„*Natura*“ byla ve středověku hlavním teologicko – filozofickým pojmem. Tento pojem zahrnoval celý stvořený svět. Popis přírody a její krásy byl nazýván podle latinského antického pojmu „*locus amoenus*“, což znamenalo doslova „*líbezná místa*“. Ovšem úplně nedotčená příroda bez lidského zásahu připadala středověkému člověku hroživá. Snažili se tedy prostor ovládnout, a to především kácením a výstavbou měst. [3]

Prostý středověký člověk nahlížel na přírodu jinak, než člověk vzdělaný. Člověk byl ve středověku obecně, dle křesťanské antropologie, Božím stvořením. Celá tehdejší společnost byla ovládána vírou. Do konce středověku nalézáme jen nepatrné množství zpráv o volnomyšlenkářích, neznabozích, nebo dokonce o ateistech. Navíc není známo, zda byly prameny čteny správně, nebo vyřčeny v rozčilení. Dá se tedy říct, že nevěřící jsou dokonce ve středověku nedoloženými výjimkami. Jakýkoliv jiný výklad, než ten církevní, byl brán velmi negativně, a toto jednání bylo kacířské. Člověk byl naprosto přesvědčen, že člověka stvořil Bůh šestý den stvoření, a dal mu nadvládu nad přírodou. To ovšem neznamená, že člověk bude přírodu ovládat, ale bude z jejich zdrojů živ. [5] Příroda tedy ve středověku znamenala knihu „*napsanou rukou boží*“. Ovšem nejen příroda, ale také vesmír nabývá posvátných rysů, a jde o bezprostřední vyjádření Boží vůle. S tímto pojetím se setkáváme například u Isidora ze Sevilly nebo v Augustinově díle *O Boží obci*, kde se uvádí, že: „*Poněvadž vůle Stvořitele je podstatou každé stvořené věci, tak příroda sama má svou vlastní podstatu, a sice vůli Boží*“. Augustin tak zřetelně viděl ve všech divech a zázracích příklady toho, jak Bůh koná. [6] Člověk je tedy pánem pozemské přírody. Obecně člověk sám sebe viděl jako stvoření slabé a podřízené Bohu. Lidem znemožňovala vidět ve všem nejen Boží vůli samotná Bible, a obyčejní negramotní lidé se ani nemohli dostat k jiným přírodovědným textům, nebo si je dokonce přečíst. Nejoblíbenějším biblickým a kázaným křesťanským modelem člověka byla ve středověku biblická postava Jób. Jób byl člověk, který musel uznat boží přítomnost ve všem na zemi, aniž by za tím hledal, nebo dokonce viděl něco jiného. Středověký člověk viděl ve všem pouze jednu stranu, a to tu božskou. Jakékoliv jiné myšlenky byly tedy nepřijatelné, a to především mezi prostými lidmi. Středověcí lidé viděli za jakýmikoliv výchytkami od normálního stavu přírody trest a ďáblovo jednání. [1]

Středověcí učenci a myslitelé vycházeli při představě o světě a přírodě nejen z Bible, ale především z antických autorů. Názory a závěry z jejich děl zkoumali, přejímali a dále

rozdávěli, především pokud šlo o otázky přírodovědné a kosmické. [7] Výklad světa ve středověku byl ovlivněn především antickou přírodovědnou literaturou ve sbírkách *mirabilii*. *Mirabilia* byla předávána pomocí textů Pliniovi *Přírodní historie* [1], Senecových *Přírodních otázek*, a *Snažků filologie s Merkurem* od Capelly. [7] Z těchto spisů ovšem čerpala i církev. Učitel církve jmenovaný samotným papežem, Isidor Sevillský, ve svojí encyklopedii *De natura rerum* vychází také z těchto antických autorů. Ve 12. stoletím se přístup ke zkoumání přírody změnil. Místo dřívějších mytických výkladů se začaly hojně používat výklady matematické. Největší vliv měl především Pythagoras a Aristoteles. Aristoteles stanovil postup pro zkoumání přírody tak, že je nejdříve potřebné danou věc pozorovat a při dalším objevování je vhodné postupovat analyticky. Obecně lze říct, že jeho postupy jsou založené na logice. Aristoteles také definoval místo, které posléze ve svých dílech přejímá středověký pařížský teolog Tomáš Akvitánský s tím, že jde o nečinnou hranici, která obklopuje těleso a vykazuje různé vlastnosti. [1]

Aristoteles také definoval sférické uspořádání světa. Dle Aristotela je svět vertikální, a skládá se ze čtyř živlů. Nejnižší je Země, nad ní voda, posléze vzduch a nebe. Nad nebem se posléze nachází základ lidské duše. Všechna tělesa posléze dle živlu, který je nejdominantnější, tíhnou na místo, kam patří. Prostor je tedy složitým souborem nejrůznějších vztahů mezi tělesy, které prostor utvářejí. Tyto teze byly ve 14. stoletím kritizovány jako omezení moci Boha. Aristoteles ve svých dílech totiž popřel jakoukoliv existenci mimo-světského neomezeného prostoru. Bůh by tedy nemohl Zemí ani pohnout. V tomto období vzniká také velké množství děl, která mají výroky Aristotela popřít. Na univerzitách ovšem jeho díla nadále figurovala. To platí i pro pražské vysoké školy té doby. [1]

Ve 12. – 13. století začaly také prodělávat přírodní vědy proměnu díky arabským vědeckým a filozofickým textům, které po proniknutí do scholastických kruhů nalézají své uplatnění také na univerzitách. Šlo, stejně jako u antických textů, o texty neznámé, které mimo přírodních věd prohlubovaly znalosti v lékařství, astronomii, alchymii. Tento racionální kontext je zbaven symbolických jevů a interpretací, je vymaněný z oblasti nadpřirozena, a má vlastní ontologický základ a příčiny, které jsou více spojeny s běžným životem. Texty zaznamenaly bezprostřední úspěch. Člověk je zařazen do fyzikálního systému, a příroda se vymezuje jako určitý řád a sled příčin udržující pořádek a spojení se světem, a je definována vlastním přirozeným rozumem, který byl dosud neznámý. Vilém z Conches, který arabské texty vyzdvihoval hlásal: „*Bohu nic neodnímám, tvrdím však, že je třeba ve věcech hledat pravdu, je-li vůbec možné ji najít*“. Zastával tak názor,

že je nutné postupovat nejdříve systematicky a racionálně k fyzikálním jevům a neuchylovat se k nadpřirozenu. Toto osvojování antické a arabské fyziky trvalo 100 let. Na konci 13. století se poté definitivně osvojuje celé aristotelské a arabské pojetí. [1]

Nová fyzika byla konfrontována s Biblií, a nakonec se stala výkladem rozumu schopného objasnit vše, i bez symbolických odkazů příběhu Stvoření. Je tedy logické, že církve se novému druhu myšlení snažila zabránit. Postupně tak zakazovala Aristotelova díla a arabské komentáře na univerzitách, ovšem neúspěšně. Texty si totiž osvojily postupně všechny univerzity. Nesmí se ovšem opomenout, že Aristotelovy přírodní a filozofické texty nezahrnovali jen fyziku a kosmologii, ale celou podstatu pohybů těles. Tvořily tak velmi ucelený soubor věd, které neměly nic společného s tradicemi raného středověku. Celá výuka univerzitní fyziky se tak naprosto upínala k jeho dílům. [1]

5 VNÍMÁNÍ KRAJINY A JEJÍCH PRVKŮ STŘEDOVĚKÝM ČLOVĚKEM

Abstraktní prostor středověcí lidé neznali. Obecné vymezování prostoru bylo možné určit několika způsoby. Prvním a nejvíce používaným způsobem bylo vytyčení hranic. Ty byly také nejdůležitějším prvkem středověkých popisů přírody, a ve většině případů bylo prostředí popisováno pouze touto metodou. V kronikách se o středověké krajině dozvíme především to, kam sahala, tedy kam sahaly její hranice. Při popisování prvků uvnitř krajiny se lidé té doby zmiňovali o stavbách, osobách nebo druhu plateb na území. Při popisu krajiny používali také protiklady, jako je například: pole - lesy, pole - města. Protiklady v přírodě byly v myšlení středověkých lidí klíčové. Pokud by totiž nastal konec světa, nastane i konec jeho protikladné rozmanitosti, a všechny protiklady splynou v jeden celek. Středověcí lidé také neviděli prostor jako celek. Vždy shlíželi ke konkrétním prvkům krajiny. Termín „*planicies*“ označoval rozlehlost celého území a byl v protikladu s „*montes*“, což označovalo lesy a hory. [5] Prvky krajiny a jejich percepce středověkým člověkem popisují v následujících statích v kontextu Hettnerova schématu, fyzicko-geografického členění krajiny.

5.1 Vnímání hor

Ve středověku hrály hory velmi silnou duchovní roli, a lidé je vnímali jako silné spojení mezi nebem a Zemí. Během mší slyšeli lidé zmínku o hoře skoro ve všech biblických příbězích. Ve středověkém člověku vzbuzovaly hory značnou úctu, ale také strach, jelikož čím je něco blíže k nebesům, a tedy k Bohu, tím je to více nebezpečné. Byly kosmickým kultem, a také pozorovatelnou astronomických jevů. Úpatí hor sloužila jako astronomický kalendář. Pomocí pozorování Slunce v různých časových úsecích a určování jeho vzdálenosti pomocí kotouče dokázali z hor přesně stanovit datum slunovratu. Lidé se dokonce domnívali, že hory mohou spadnout, a mohou způsobit zánik kraje pod nimi. Vnímány byly také jako symbol pustoty. V mnoha středověkých textech se objevuje spojení „*deserti montes*“, tedy „*pusté hory*“. Lidé se vždy uchylovali na pustá místa tak, aby mohli k Bohu promlouvat, nebo se s ním dokonce setkat. Hory byly ideálním místem k takovému zjevení. Oplývaly ovšem také velkým bohatstvím. Pro tehdejšího člověka znamenaly zdroj bylin, dřeva a obživy, tedy zvěře a lesních plodů. Stávaly se tak občas doslova hospodářskou komunitou, kde uvnitř hor byly doly a na hřebenech vinice. Stejně jako vodní toky i hory byly klíčovými prvky určování polohy v krajině a určovaly také hranice jednotlivých

oblastí. Hora určovala nejenom směr, ale také bod, který bylo nutné překonat. Právě díky náročnějšímu překonávání plnily hory také funkci ochrannou. Pohraniční pásma hor byla velmi silnou strategickou výhodou, a lidé se cítili bezpečněji. Průběh bitev tak byl plánován právě podle podoby terénu. Panovníci poté z hor, nebo vyvýšených míst, která dominovala nad okolní krajinou, pozorovali průběh bitev. [5]

5.2 Vnímání vodních toků

Dalším velmi důležitým prvkem v krajině byly vodní toky. Pro středověkého člověka byly ovšem překážkou. Pokud na vodních tocích nepodnikali dálkové cesty, vůbec se k nim nepřibližovali. Vnímali je totiž jako hrozbu, a to především při jejich překračování. Středověký člověk vidí tedy vodní toky jako něco velmi obtížně překonatelného. Pro tehdejší lidi znamenalo překročení řeky obrovské nebezpečí nebo smrt, a tak Bohům dokonce přinášeli oběti, které měly zaručit bezpečný přechod. O takovém chování podává zprávu Kosmas, který popisuje zbývající pohanské skupiny ve středověku. Dle jeho zápisů také víme, že se v 11. století uctívaly také prameny, a každé úterý a středu jim byly přineseny oběti. Chránili se tak před zlými duchy. Tyto pohanské praktiky zastavil až kníže Břetislav II. Pokud ještě zůstaneme v českém prostředí, neunikne nám ani kniha *Homiliář opatovický*, která obsahovala návody, jak u pramenů, vodních nádrží a jezírek dary obětovat.

Důvodů, proč lidé vodní toky uctívali, je několik. Pramen je v pojetí Bible symbolem zrodu, a dokonce i ráje. Voda, jako taková, představovala zdraví a čistou přírodu oproti městskému světu. Hlavním důvodem byl ovšem třpyt řek, díky slunečním paprskům, které se od nich odrážejí. To, kromě krystalů a drahých kamenů, v přírodě nikde jinde nenacházeli. Vnímali tak řeku jako „řeku světla“ a křesťané také přímo v ní pokřtívali, protože věřili v jejich očištnou funkci. Při povodních byl naopak vodní tok rukou Boží, která je trestala za jejich neuvážené hříchy. Boží ruka také například ovlivňovala přechod vojsk přes řeky, a přechod samotný byl vnímán jako Boží soud. Je zde tedy patrné, že ve středověkém člověku nastával boj strachu s uchvácením a pokorou.

Vodní toky byly také vnímány jako hranice. Středověcí spisovatelé používali vodní toky jako rozdělovací hranice prostoru, při popisování prostoru, či události, která se stala. A to jak abstraktní, tak opravdová. Tvořily tedy hlavní orientační linii při dálkových cestách, a k určení v prostoru používali také pojem horní a dolní tok. Králové a šlechtici si vodními toky rozdělovali svá území, a na jejich březích se také scházeli a diskutovali, jelikož břehy všech vodních toků byly ve středověku neutrální prostředí. Byly tedy ideál-

ním místem vyjednávání. Častým způsobem překračování se pak staly brody, mosty a přívozy. Především mosty hrály klíčovou roli také ve vojenském myšlení středověkého člověka, protože byly mnohdy jediným přístupem do měst. Byly tak velmi silně opevňovány, ale konstrukce byla navržena tak, aby se při příchodu nepřítele dala strhnout, a znemožnit mu tak přístup do měst. [5]

5.3 Vnímání lesů

Středověcí lidé vnímali les velmi negativně. Vše negativní se totiž v lese shromažďovalo. Le Goff popisuje vnímání lesa ve středověku doslova takto: *„Avšak les je plný hrozeb, domnělých nebo skutečných nebezpečí. Je znepokojivým horizontem středověkého světa. Obklopuje ho, izoluje ho a svírá. Z jeho obávané neproniknutelnosti zničehonic vystupují hladoví vlci, loupežníci a loupežní rytíři“*. I když Le Goff popisuje les také jako zásobárnu přírodních zdrojů, strach, až znepokojivost, u tehdejších lidí je v jeho dílech dominantní. Les je ve středověkých legendách plný zlých duchů, skřítků, ba dokonce sídlo samotného Satana, a zbloudilí nešťastníci zde podstupují muka, ba dokonce umírají. Ovšem pouze výplody fantazie o lesních bytostech strach neprohlubovaly. Existují dochované zápisy o ohavnostech, které se v lesích děly, a to například v naší Zbraslavské kronice: *„Někteří sedláci opouštějí s rodinami své příbytky, uchylují se do lesů, zabíjejí lidi, na které přijdou, pojídají je a tak se živí. Mezi Mýtem a městem Hradcem se potuluje čtyřiaadvacet takových lidí divočejších nad dravou zvěř, kteří jako vlci hledají, koho by zabili a sežrali“*. I anglický král Jindřich II. viděl lesy jako hrozbu, a svým poddaným dokonce doporučuje do lesa nosit luk, nebo alespoň chodit se psem. [7]

Není tak divu, že si domovy kvůli boji s peklem staví mniši právě v lesích. Časté osidlování lesů mnichy dokazuje například název pro les v tehdejší Francii. Les se označoval jako *„erminage“*, neboli poustevna. Lidé se díky mnichům během 12. století přestávají lesů tolik bát, a z lesů se dokonce stává centrum vzdělánecké kultury, a setkání s mnichem, či poustevníkem v lese je bráno jako posílení vlastní posvátnosti. Sv. Bernard, teolog a myslitel, dokonce tvrdí svým žákům toto: *„Les ti dá více než knihy. Učitelé věd tě nikdy nenaučí tomu, čemu tě naučí stromy a skály“*. Do lesů přicházejí o radu k mnichům prosit i samotní králové. [2] Les středověcí lidé vnímali samozřejmě jako zdroj materiálu a obživy. Právě díky stavebnímu materiálu se lesy ve 13. století kácely v obrovském množství. Koncem 13. století se tak přijímají opatření k omezení kácení, a ve 14. století jsou lesy znovu osazovány. [3] Středověký psanec, nebo uprchlík viděl v lese dobré útočiště

k ukrytí. Středověký les byl velmi neprostupný, a právě díky hustému porostu v lesích využívá, jako místo ukrytí, i sám Karel IV, když upadá do léčky během cesty do Polska. Les pak opěvuje nejen díky možnosti lovu, ale upozorňuje na jeho neprostupnost a na ideální místo právě k ukrytí. [5]

6 VNÍMÁNÍ A ZÍSKÁVÁNÍ PŘÍRODNÍ ENERGIE VE STŘEDOVĚKU

Pojem „*energie*“ používal již Aristoteles, pro něhož měl tento pojem značné postavení. V řecké podobě, a také v latinském překladu, se jednalo o pojem „*vis*“ nebo „*actus*“, tedy síla. Jak už bylo zmíněno, Bůh středověkého člověka stvořil jako pána pozemské přírody.

I když se tedy člověk přírodních sil obával, snažil se je ovládnout a využít je ve svůj prospěch. Kromě své vlastní síly využíval středověký člověk sílu zvířecích svalů, větru, vody a palivových látek, jako bylo dřevo, uhlí nebo také rašelina. Zvířecí síla se používala především k orbě polí hákovým pluhem. Vítr poháněl plachty a roztáčel větrné mlýny. Ty byly známy od konce 12. století. Naprosto klíčově vnímali tehdejší lidé sílu vody. Ta poháněla obilné mlýny, valchárny, papírny, ale také pily a hamry na zpracování kovů. Vodní energii nejvíce využívali cisterciáci, kteří přetvářeli své okolí, přeměrovaly a usměrňovali vodní toky. Jejich kláštery nebyly určeny především k rozjímání a modlení, ale šlo o velké seskupené klapajících mlýnů. Středověcí lidé začali odlišně vnímat energii ve 13. století, kdy si skutečně uvědomili její význam. V tomto období se objevuje literatura, která je technická, velmi odborná, a pojedná o problematice získávání energie, obsahuje nákresy mechanických strojů, jako byla například pila poháněná vodou. Také vojenské příručky obsahují velké množství nápadů na mechanické stroje, které ovšem neměly pouze vojenské využití. Šlo například o lodě poháněné koly s lopatkami. [3]

7 KLIMA STŘEDOVĚKU A JEHO DOPAD NA TEHDEJŠÍHO ČLOVĚKA

Časový rytmus a počasí utvářely neovlivnitelně podmínky života středověkého člověka. „Přírodní“ čas byl tvořen rokem a jeho ročními obdobími, střídáním noci a dne. Ve středověku panovala dychtivost po datování. To však platilo pouze u vzdělanců, kteří roky počítali, a my tak dnes víme, ve kterém roce panovaly jaké klimatické podmínky. Obyčejný člověk bohužel mnohdy nevěděl ani datum a rok svého narození. Denní čas byl určován podle Slunce, ale existují zdroje, které popisují propracované a velmi přesné určování času podle svíček, a jejich hoření. [7] Ve středověku bylo roční období rozděleno na dvě období. 16. října na sv. Havla začínalo zimní období, které vystřídalo období letní, a to na sv. Jiří, tedy 24. dubna. Svátek sv. Havla tehdejší lidé vnímali jako den zamyšlení nad letošní úrodou. Stejně jako na čase byl člověk závislý na podnebí. Podnebí byl totiž středověký člověk doslova vydán na milost. Nejdůležitějším faktorem byla vlhkost a teplota. Jejich časté kolísání a měnění mělo značný dopad na zemědělství. Člověk té doby byl tak k počasí velmi pokorný, a jakoukoliv změnu vnímal velmi negativně a se značným strachem. [6]

O tom, jaké klima ve středověku panovalo, se dozvídáme několika způsoby. Prostřednictvím zápisů učenců o abnormalitách v počasí, ale také díky hustotě letokruhů u velmi starých stromů. Od roku 300 n. l. panovalo období vlhké a chladné. Ovšem v této době šlo o teplotní výjimku a jediné chladné období. Pokud jde totiž o popis středověkého klimatu, hovoří o tzv. „středověkém teplém období“. Tento pojem použil první H. H. Lamb v roce 1965, a to díky dlouholetému zkoumání historických tradic a fyzikálních údajů o vývoji klimatu. Za vrchol tohoto teplého období pokládáme období mezi roky 1000 až 1300. V tomto období zaznamenáváme velmi teplá a suchá léta a velmi mírné zimy. Podle odhadů bylo v tomto období v průměru o 2 stupně tepleji než v období okolo roku 1960. Teplota ovšem stoupala ještě více, a na dálném severu to činilo dokonce stupně 4. Na celém světě jsou uchované záznamy o ustupujících ledovcích. Poté, co skončilo teplé období, došlo k ochlazení, které dosáhlo svého vrcholu ve 14. století. Toto období nazýváme malá doba ledová. [8]

Ani středověk tedy nebyl ušetřen extrémních výkyvů počasí. Například zima v roce 1010 byla tak extrémní, že zamrzl i Bospor a Nil. V roce 1118 trvaly v Sasku mrazy až do červa, díky čemuž byla zničena úroda, a Sasko tak zažilo hladomor. Naopak díky extrémnímu

teplému létu roku 1400 přilétávala sarančata, která zasáhla Bavorsko, Rakousko, Švábsko, ale také Čechy. Tyto extrémní změny nutily středověkého člověka zamyslet se nad tím, jak dopadům počasí na jejich běžný život zabránit. Příkladem mohou být země u Severního moře na začátku 13. století (tedy dnešní Velká Británie, Norsko, Německo), které začali stavět hráze na březích tak, aby jim voda doslova neukrajovala půdu. Mořská hladina totiž díky oteplování a tání ledovců stoupala. [8]

8 METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

V mé bakalářské práci jsem pracovala především s rešerší literatury, a to jak v českém, tak anglickém, či slovenském jazyce. Po zjištění informací z literatury a informačních zdrojů, jsem použila především metodu heuristické analýzy.

Termín heuristika je původem z řečtiny (*heuriskó* – objevit / nalézt), užívaný ve filosofii, psychologii, informatice a právu. Jde o nedefinovaný postup myšlení, rozhodování, sestavování a ucelování úsudku. Termín nahrazuje algoritmus, který je kognitivně náročný. Algoritmus musí totiž zahrnout a zvážit všechny možnosti tak, aby bylo dosaženo co nejlepšího výsledku. Heuristika je ovšem výjimka, která umožňuje rozhodovat se pružněji a rychleji. Díky rychlosti je zde ovšem riziko chyb. Mezi algoritmem a heuristikou je tedy kompromis. Na jedné straně je zde přesnost a na druhé rychlé uvažování. Hlavním příkladem heuristiky je pokus a omyl. Rovnou se tedy zkoušejí teorie a metody. Heuristika tedy může mít na jedné straně mylné závěry, ovšem na té druhé může jít o zajímavé a převratné objevy. [9]

Mezi další použité metody patří:

Deduktivní metoda je metoda, která dle předchozích výzkumů stanoví úsudky, ze kterých posléze dle pravidel formální logiky vynášíme soudy.

Přímá metoda je metoda, která popisuje minulost na základě studia a kritiky textů. Zde se jedná speciálně o historické středověké texty.

Diachronní přístup je metoda, která sleduje události postupně po časové ose, ale používá také například retrospektivní metodu, kterou komponuje do děje.

Retrospektivní metoda je metoda, která postupuje proti času, a zajímá se nejen o důležité události, ale také o události nedůležité, které ovšem mohou mít nevyužité příležitosti.

Biografická metoda je metoda, která dle poznatků popisuje život určitého jedince. V tomto případě šlo o život sv. Františka z Assisi. [10]

II. PRAKTICKÁ ČÁST

9 ŽIVOT SV. FRANTIŠKA Z ASSISI

František z Assisi se narodil ve městě Assisi ve střední Itálii. Nevíme sice přesné datum jeho narození, ale nejvíce pravděpodobným datem je 5. červenec 1182. Jeho otec, Pietro Bernardone, byl vážený obchodník s látkami, který dovážel sukna z ciziny, čemuž napomáhala i strategická poloha Assisi. Město leželo u silnice Via Franagena, která byla velmi používána obchodníky a poutníky. Silnice sestupovala z Alp do průsmyku Cisa, procházela Toskánskem až do Říma. [11] Rodina sice nepatřila k assiské šlechtě, ale vážená a důležitá byla zřejmě skoro stejně. To se projevovalo i na stylu jeho výchovy. O jeho dětství sice nevíme mnoho, ale víme, že ho rodiče vychovávali velmi marnivě, a podle velmi lehkomyšlných trendů světa. I přes tento styl výchovy a bohatství rodiny byl František bezpochyby dobromyslný, šlechetný a velkorysý. [12]

František žil ve velmi příznivé době, kdy Evropa zažívala velký zemědělský posun. Půda v té době nabývala na své důležitosti, a stala se doslova klíčovou. Se zemědělským pokrokem šel v ruku v ruce také pokrok ekonomický, který způsobil značný demografický nárůst. Tak velké množství lidí bylo ovšem nutné zaopatřit především duchovně. V okolí Františkových rodných umbrijských vrchovin velmi rychle roste počet mlýnů, a tak lokalita velmi prosperuje. Lidé se díky rozmachu velmi rychle stěhovali z vesnic do měst. Tyto nově osídlená města se stávala hospodářskými, ekonomickými a kulturními centry. Na nově vzniklou společnost reagovala jako první církev. Ta se začíná v této době okamžitě transformovat. Na pokrok reagovala gregoriánskou reformou, která církev zbavila církevní feudální nadvlády a stanovila nezávislost svatého otce, který byl do té doby podřízen císaři. Gregoriánská reforma se tak snažila o návrat k původnímu apoštolskému církevnímu životu. Vznikalo mnoho nových řádů, které navazovaly na myšlenky sv. Benedikta, a prosazovaly život v prostotě. Na svůj život si tak řády vydělávaly vlastníma rukama, protože velmi lpěly na poctivé rukodělné práci. Tyto řády jsou mnoho let poté první, kdo přebírá Františkovo myšlení a cíle. Nejznámějším řádem této doby je řád kartuziánský. [13]

Kartuziáni se snažili plně vrátit k poustevnickému způsobu života. Den trávili především modlením a také meditacemi. Trochu jiným směrem se vydal stejně důležitý řád cisterciáků, kteří se snažili spojit ekonomické aspekty a duchovní stránku. Řád byl tak velmi zemědělsky aktivní a inovativní. Pro tyto nové řády bylo velmi důležité spojení řeholního života s vojenstvím: „*Dochází doslova ke splynutí řeholníků a válečníků, řeholního života s rytířským.*“ [12] Sám František byl před svým obrácením vojákem, příslušníkem městské

zlaté mládeže a aktivně se všech bojů účastnil. Ve středověku bylo rytířství a život s Bohem pevně spjato. František později často přirovnával sebe a své bratry k rytířům kulatého stolu, kteří se odebrali do ústraní, aby se zde věnovali modlení. [10] František bojoval jako mladý v Assisi, kde probíhala válka mezi příznivci papeže a císaře, kteří vzájemně usilovali o dobytí strategické pevnosti La Rocca. V Assisi také vznikla strana lidu, která se snažila zajistit nezávislost na starých feudálních rodech a na přicházejících cizincích, především na Němcích. Mnoho uprchlíků uprchlo do nedaleké Perugia. Ta byla ovšem vždy úhlavním nepřítelem Assisi, a Perugia vlnu uprchlíků nepřijala, ba dokonce vyhlásila oslabené Assisi válku. Při jedné z bitev u Ponte San Giovanni byl František roku 1202 zajat a posléze uvězněn. [13]

Ve vězení strávil více než rok, ale na jeho válečných ambicích to nic nemění. Naopak jsou ještě vystupňovány, jelikož František byl, jako syn bohatého kupce, uvězněn spolu s rytíři. Touhu po slávě nezlomila ani dlouhodobá nemoc, která upoutala Františka na lože o rok později. [13] Nevíme přesně, jaká nemoc Františka sužovala, ale jeho nemoc měla zřejmě i psychické pozadí. František se po vyléčení stává mnohem uvážlivější. [12] Svoje sny si začal plnit v roce 1205, kdy se vydal s assiským šlechticem do Apule, kde chtěli vstoupit do papežské armády. K této cestě ho prý přivedl sen, ve kterém se mu zdálo, že je celý jeho dům plný zbraní. František až později vysvětloval bratrům, že si sen špatně vysvětlil, a že se jednalo pouze o symboly, nikoli o opravdové zbraně. František po zbytek svého života používal zbraně duchovní. Do Apule František nikdy nedorazil. Během cesty měl totiž velmi silné vidění, které ho v cestě zastavilo. František se bez vysvětlení omluvil svému doprovodu a vrátil se zpátky do Assisi. Svě předchozí zanícení pro boj a síla jít za svým cílem mu ovšem zůstala. Právě tyto vlastnosti tvořily Františkovu neústupnou povahu. [13]

Po svém návratu z cesty do Apule se František uchýlil k meditaci do jeskyně, kde mu společnost dělal jeho přítel. Dlouhou dobu spolu rozmlouvali a meditovali. František svému příteli prozradil, že se po návratu do města chce vzdát veškerého svého majetku a doslova se „oženit s chudobou.“ Po návratu tak učinil, a začal se také zajímat o stavy kostelů ve městě. [13] Díky urbanizaci zůstávaly kostely, které se nenacházely v těsné blízkosti města v zapomnění. Tyto kostely tak zůstávaly stranou věřících a upadaly. [11] Naprosto zděšen byl František stavem místního kostela sv. Domiána. Kostel se v té době téměř rozpadal, a chudý mnich, který se o farnost staral, neměl dostatek financí na jeho opravu. František se proto rozhodl jednat ihned. Vrátil se do domu svého otce, kde ukradl sukno,

keré naložil na povoz a zavezl na trh do Foligna. Zde prodal nejen sukno, ale i povoz s koněm. Zpátky do Assisi se tak pěšky vracel několik dní. Peníze pak předal knězi, který byl darem zaskočen, a Františkovi požehnal. Bohužel pohled Františkova otce na situaci nebyl stejný jako pohled kněze, a tak se František ukrýval před zuřivostí svého otce ve starém opuštěném domě, kam mu přátelé nosili jídlo a pití. František ovšem věděl, že se nemůže skrývat věčně, a tak posbíral zbytek své odvahy a vydal se kát před celé město. Vinu vzal před všemi na sebe, dokonce sám sebe obvinil ze zahálky a lenosti. Celé město ovšem nevzalo jeho pokání vážně, a označili ho pouze za blázna. Ani jeho otce jeho veřejný přístup neobměkčil, a dokonce ho uvěznil ve svém domě. Františka osvobodila až jeho matka, které se po delší době ve slabé chvílce syna zželelo. František po útěku poprosil o pomoc místního biskupa, který si vzal mladíka pod svou ochranu. Při jedné rozpravě poradil Biskup Františkovi, aby před jeho otcem provedl akt, při kterém se vzdá dosavadního života, majetku, a tedy i otcova majetku. [13] Oficiální rozchod s otcovým majetkem byl vyhlášen v zimě roku 1206. [11]

Když se František vzdal svého dosavadního života i majetku nevěděl zprvu co dál. Smysl svého nového života se mu dostal až v kostele při léčbě malomocných, kam ho přivedl sám Bůh. Bůh k němu pak v tomto kostele poprvé promluvil. Svatý otec se Františkovi zjevil, usedl k němu a řekl mu: „*Františku, jdi a obnov můj domov, který jak vidíš se rozpadá.*“ Do Františkova života tak poprvé vstupuje manuální práce. František Boha poslechl, a postupně vlastníma rukama opravil zdarma všechny kostely v širokém okolí. Dnes už víme, že obnova Božského domu neznamenal jen opravu kostelů, ale především opravu celé církve. Při opravě kostela v Porciunkule za ním Bůh přišel znovu. Řekl mu, ať se vydá na cesty a káže o království nebeském. Z Františka se tak ze dne na den místo zedníka stává misionář. [13]

Františkovo první kázání proběhlo v kostele sv. Jiřího. Z Františka je v roce 1209 už naprosto jiný člověk. Byl to najednou zbožný a prostý muž, a navíc i výborný řečník. Mnoho velmi bohatých šlechticů, obchodníků a právníků se po jeho kázání vzdalo svého majetku, který rozdávali chudým, a přidali se k Františkovi. František tak získal své první bratry. [13] Život společenstva byl založen na vnuknutích z evangelia. To znamenalo život v chudobě, putovný život ve společenství. [11] František a jeho bratři se vydali na cesty a kázali ve městech a vesnicích. Dle legendy putovali do města Ancona, které se posléze stalo hlavním františkánským centrem. V Aconě rozdělil své bratry do dvojic jako apoštoly, načež se každá dvojice vydala kázat jiným směrem. František byl se svým bratrem

úspěšný, a z města Rieti se vrátil s mnoha novými bratry. Ostatní bratři ovšem nebyli úspěšní jako František. Nejvíce znepokojující chování zažili bratři v Compostele, kde byli z města vyhnáni. [13] Proti bratrstvu vznikalo stále více námitek s tím, že se jedná o podvodníky, kteří se pouze přiživují na jménu Krista. [11]

O neúspěchu Františkových bratrů se dozvěděl i biskup v Assisi. Ten jim poradil, ať si nechají *k řeholi*, i k samotnému kázání, udělit papežský souhlas. František s bratry se tak vydali do Říma. Papež Inocence III. se s Františkem setkal několikrát. První přijetí ovšem nebylo pro Františka příjemný zážitek. Papež považoval Františka při prvním přijetí za pasáka vepřů, a spolu se svými církevními hodnostáři se mu v podstatě vysmáli. Papež mu doslova pravil: *„Jdi, bratře, vyhledej si vepře, jimž jsi podobnější než lidem. Pak se vyválej v blátě, obrať se k nim jako kazatel a předej jim svou řeholi, kterou jsi připravil.“* Papež si po tomto cynickém výroku myslel, že už Františka nikdy neuvidí, jak byl ale překvapen, když před něj druhý den František znovu předstoupil celý od bláta a prohlásil: *„Pane, učinil jsem, jak jsi mi přikázal, nyní tě prosím, vyslyš mou žádost.“* Inocence III. jeho chování zaujalo, a jeho prosbě o slyšení vyhověl. Ze spisů Inocence III. víme, že byl přísností Františkovi řehole zděšen. Papež doslova uvedl, že to považoval za naprosté šílenství. Františkova řehole o životě v bídě bohužel nezapadala do tehdejšího bohatství a pompéznosti církevního života. Papež nicméně věděl, že pokud by *řeholi* odmítl, vystavil by se veřejnému rouhačství, a tak dal Františkovi svolení. Papež si ovšem nechal *„otevřené dveře“* a souhlas dal pouze ústní. František také nesměl dávat lidem morální napomenutí, mohl tedy pouze kázat. [13] Papež byl po odchodu Františka a jeho bratrů zmatený. Noc před jeho příchodem do Říma se totiž papežovi zdálo o muži v řeholních šatech, nehezkého a vyhublého vzhledu, který podpírá baziliku sv. Jana v Lateráně. Až po jeho odchodu diktuje papež svému písaři slova plná strachu. Papež se Františka, a jeho začínajícího vlivu, začal obávat. Přece jenom kázal život v chudobě a pokání, ve kterém ani papež ani celý Řím nežil. [11] František byl doslova zděšen, a to nejen přijetím, kterému se mu dostalo, ale i stylem života ve městě. Hřích byl v Římě vidět na každém kroku. [13]

Po Františkově návratu do Assisi bydlel on, i jeho bratři, v opuštěném starém domě, kde trávili veškerý svůj čas péčí o malomocné, kázáním a prací na domě. Své bratry pověřil chodem kláštera i léčbou malomocných a dále se věnoval svým cestám. Jedno z jeho kázání brzy zaujalo mladou šlechtičnu Kláru z Assisi. Toto setkání bylo pro Františka i jeho řád naprosto klíčové. My totiž tuto Kláru dnes známe jako sv. Kláru. Ta po Františkově kázání uprchla z domova do kláštera, kde si nechala oholit hlavu a přijala prosté oblečení svých

bratrů. [13] Biskup Guido byl tak uchvácen Klářiným nadšením a zapálením, že jí i jejím sestřím klariskám, věnoval kostel sv. Domiána. Rok 1212 nebyl důležitý jen díky setkáním Františka s Klárou, ale také díky nově vzniklé křesťanské situaci ve světě. [13] V tomto roce jsou poraženi muslimové. Na svolaném koncilu oznamuje papež novou křížovou výpravu. Ta byla vyhlášena bulou *Quia maior nunc*. [11] František se koncilu také účastnil. K papežově nelibosti měl v Itálii pověst světce, který se koncilu pro upokojení veřejnosti musel účastnit. Před Inocence III. tak předstoupil už jako úplně jiný, a jinak uznávaný muž. Papež si byl dobře vědom nového Františkova postavení, a tak se s ním a se sv. Dominikem snažil domluvit na dosažení společného cíle, tedy zpřístupnit lidem nové cesty k celkové spáse. Papež však brzy na to umírá, a novým papežem se stává Honoria III, který vyhověl všem Františkovým přáním a upevnil postavení Františkova řádu. Františkův řád se po tomto aktu značně rozrůstá. Kapituly se nyní konaly každý rok ve městě Porciunkuly, kde František se svými bratry z celé Itálie společně rozmlouvali. V roce 1217 František dovolil kázat svým bratrům i mimo hranice Itálie. František s bratry tak rozšířili své kázání do Francie, kde byli ovšem s nelibostí odmítnuti. Stejná situace ovšem nastala i v Německu. Františka ovšem neúspěchy neodradily, a dva roky se účastnil s křížáky bitvy o Damietty. [13]

V dobytém městě se posléze snažil obrátit nevěřící ke křesťanské víře. V jeho řádu byla ovšem během jeho nepřítomnosti tak velká krize, že se musel vrátit zpět do Itálie. Po příjezdu byl František rozpory a stavem v řádu zděšen. Františkovi velmi rychle došlo, jak velkou chybu udělal, když do řádu přizvával kohokoli, a přijímá opatření v podobě ročního *noviciátu*. František tak představil svým bratrům novou řeholi, která ovšem přinesla vlnu nesouhlasu, protože se touto řeholí řád transformoval. František velmi toužil, aby byl řád opět pouze v malém počtu bratrů. Jeho přání se vyplnilo, když se oddělil a vznikl nový řád „čistých.“ Tento krok vznikl i na podnět papeže, který si přál, aby řád nebyl složen z náboženských laiků. Vznikla tak „třetí řehole.“ Ta byla ovšem více politická než duchovní. Nová řehole nesla jen velmi málo Františkových myšlenek, a hlavním vůdcem v pozadí byl sám papež. Svatý otec tak používal Františkův nový řád pro své politické záměry. František byl rozhořčen o to více, že byl nucen po jeho drobných opravách, které mu dovolili, řeholi přijmout a dát k ní svůj souhlas. Výroky z Bible byly vyškrtnuty a nahrazeny právními formulacemi. Vyškrtnuty byly také Františkovy teze o chudobě bratrů, a dokument také neobsahoval nic o ruční práci, na které si František u svých bratrů tolik zakládal. František byl v té době naprosto zlomený, a dokonce uvažoval o tom, že odmítne po-

slušnost církvi. Po dlouhé meditaci a modlení se ovšem se vším smířil, a stal se nezávislý na svém řádu. [13]

V posledních letech svého života se sv. František stáhnul mimo svět, do svého nitra. Zdravotní komplikace způsobily, že se odebral do ústraní, kde rozjímal, meditoval a modlil. V ústraní se u něj, jako u prvního člověku na světě, objevují tzv. stigmata, která skrýval. Při jednom z modlení se mu na ruku, nohou a boku objevily krvácející rány, které byly doprovázeny Božím zjevení. František byl zpočátku zcela dezorientovaný a nebyl při smyslech. Po procitnutí ho ovšem zachvátila obrovská vlna euforie. Svým nejbližším bratrům brzy oznámil, že jeho pout' v kázání ještě neskončila, a vydal se na další cestu. František ovšem již v té době trpěl obrovskými bolestmi hlavy, a cestou zpátky do Assisi oslepl. [13] Za oslepení mohl trachom. [11] O jeho uzdravení se pokoušelo mnoho papežových lékařů. Ovšem bezvýsledně. František si tehdy narychlo zavolal bratra Eliáše. Ten poznal, že jeho stav je už velmi kritický, a po Františkově smrti nastane boj o jeho tělo. Relikvie světců byly v té době velmi žádané. František se nechal převézt do jeho milované Porcinukuly, kde se kolem jeho postele shromáždili všichni jeho blízcí bratři. Pokoj, ve kterém František dožíval, byl neustále hlídán rytíři. 3. října 1226 poklidně umírá ve 45 letech při zpěvu *Písně bratra slunce*. [13]

František nebral svoji smrt jako konec, ale jako přechod do nového života. [11]. Byl pohřben v kostelu sv. Jiří. Dva roky po jeho smrti je svatořečen novým papežem Řehořem IX. [13] Akt, kterým svatořečení potvrdil, byla bula *Mira circa nos*. Papežovo původní jméno je Ugolino z Ostie, a Františka velmi obdivoval celý svůj život. [11] Obrovskou zradu na Františkovi provedl po jeho smrti bratr Eliáš, který znesvětil jeho hrob, a nechal jeho ostatky převést do krypty jiné baziliky a jeho tělo zde bylo vystaveno na odív. [13] Bazilika byla velmi honosná, a s Františkovým životem bylo toto jeho pohřbení v rozporu. František si přál, aby byl pohřben ve skromném kostele sv. Jiřího. Zrada Eliáše byla nejen neposlechnutí posledního přání světce, ale také jeho snaha řád po jeho smrti začlenit do kněžské tradice církve, což podporoval i papež. Do řádu tak velmi výrazně vnikla politika. [11]

Assisi se po Františkově smrti stává poutním místem. Celý jeho odkaz se po jeho smrti rozšiřoval do celého světa. Šlo především o země jako Španělsko, Latinská Amerika, Chorvatsko, Polsko. Jedno z mála míst, kde bratři nebyli přijímáni, byla Anglie. Zde to neumožnila tehdejší reformace. [11]

Sv. František je také známý díky jeho zázrakům. Během svých cest František uzdravoval nemocné děti, pouhým dotekem uzdravil umírající rodičku, postavil na nohy mnohé ochrnuté, a vyhnal d'ábla z posednutých lidí. Brzo se o jeho zázracích mluvilo po celé Itálii. Do jakéhokoliv města František přišel, ihned se kolem něj utvořil dav, který křičel: „*Světce je tady!*“ [13]

10 FRANTIŠKÁNSKÝ ŘÁD DNES

I v dnešní době je Františkův řád aktivní. Jde o společenství bratrů, kteří jsou zasvěceni Ježíši Kristu a příkladu Františka z Assisi. Ctí slib chudoby, čistoty a poslušnosti. Nejde pouze o laiky, ale také o kněze, jejichž dosavadní poslání jim ukázal Bůh. V České republice františkáni působí celkem v šesti kláštorech. Jde o kláštery v Praze, Brně, České Třebové, Liberci, Plzni, a také v Uherském Hradišti. Celkem ve jmenovaných kláštorech žije 38 bratrů. Vedle františkánů nadále také následují odkaz sv. Františka klarisky a terciáři. [14] Ve světě bylo k roku 2015 celkem 13 632 mnichů. Jejich počet ovšem v letech předtím klesal, a nadále klesá. Nejvíce počet mnichů klesá v západní Evropě a Severní Americe. [15] Existuje ovšem Františkánská univerzita Steubenville v Ohiu, která má naopak studentů dostatek, a může tak Františkův odkaz šířit i mezi mladé lidi. Na fakultě studuje 350 studentů, kteří zde studují, aby se stali duchovními ministry. Univerzita také každý rok posílá studenty na mírové mise do zahraničí. [16]

10.1 Ochrana přírody v řádu dnes

Františkánský řád i dnes následuje odkaz sv. Františka, stará se o přírodu, dokonce se i veřejně vyjadřuje k některým environmentálním problémům (i v globálním kontextu). Jedním z nich je také oteplování Země. Františkáni berou globální oteplování jako jeden z nejvýznamnějších a nejnaléhavějších problémů, kterým naše „*lidská rodina*“ čelí. Největší cenu budou v následujících generacích platit především ti nejzranitelnější a nejchudší. Františkáni pohlížejí na globální oteplování jako na naši morální krizi, kterou je nutné okamžitě řešit. Opírají se i o slova papeže Benedikta XVI., který řekl: „*Naše země k nám promlouvá a my musíme naslouchat a dešifrovat její zprávu, chceme-li přežít.*“ Dále také poukazují na chybné a mylné tvrzení, že náklady spojené s ochranou životního prostředí by výrazně zpomalil světový ekonomický růst. Proti tomuto tvrzení se velmi silně ohrazují. O problematice globálního oteplování dokonce vydali prohlášení. [16]

Dokument má jedenáct stran, a františkáni zde uvádějí, že jako následovníci sv. Františka jsou povoláni se k této krizi vyjadřovat, a dělat vše pro její řešení. Obsahuje úvahu a františkánský pohled na globální změny klimatu, ve kterých zdůrazňují možná nebezpečí, a poukazují na možnost transformace naší společnosti. Skrze bratry a laické partnery se snaží šířit povědomí o možných následcích neuváženého plýtvání společností přírodou. To vše mají podloženo přesnými čísly a informacemi týkající se této krize, které prohlášení taktéž podrobně obsahuje. [16]

Prohlášení obsahuje čtyři oblasti. Jedná se o:

1. Popis závažnosti a naléhavosti změn globálního klimatu a jeho dopad na biodiverzitu a nejchudší skupiny naší planety
2. Hlavní faktory, které brání efektivnímu řešení a odstranění krize
3. Naději, kterou přináší pro svět jejich církev
4. Návrhy způsoby, jak se může františkánský řád podílet na řešení krize

Františkáni ovšem nezmiňují pomoc pouze jejich církvi. V prohlášení vyzývají náboženské vůdce na celém světě, aby se k řešení problému přidali, aby vyhlásili poplach, a poukazovali na morální otázky spojené se změnou klimatu. [16]

Františkáni ovšem předkládají zajímavou myšlenku, nad kterou je třeba se zamyslet. Podle nich není dobrým psychologickým řešením vštěpování strachu do lidí, ale naopak jim poskytnout naději do budoucna. Naděje změny našich srdcí a myslí. Nejde totiž o prevenci technickou, která obsahuje například snižování skleníkových plynů, ale jde o duchovní prevenci myslí každého člověka jednotlivě. Do řešení environmentálních otázek je třeba vnést duchovní stránku věci, víru. Důraz dávají také na dobré partnerské vztahy mezi jednotlivými světovými partnery. [16]

Dobrou zprávou je, že františkáni tvrdí, že nastává duchovní revoluce, díky které si lidé začínají uvědomovat, že jsou součástí Božího stvoření, a je třeba krizi ihned zastavit tak, aby nebylo ublíženo ostatním stvořením a budoucím generacím.

Františkánský řád se dále aktivně podílí na zahradní komunitě, která vytváří ze zanedbaných ploch zahrady. Jde především o manuální práci bratrů. [17]

10.1.1 Přínos františkánské církve v boji proti globálnímu oteplování

Františkáni poukazují na důležitost začít brát jejich řád, co se týče environmentálního poselství, vážně. Snaží se totiž držet morální a duchovní dimenzi globálního oteplování. V duchu Františka z Assisi chtějí situaci řešit i na národní rovině. Dále žádají podporu pro lokální a národní organizace, které mají iniciativu k řešení této krize, a které nás posunou k lepšímu pochopení životního prostředí, důležitosti obnovitelných zdrojů energie a mezigenerační spravedlivosti. Své webové stránky také přizpůsobili environmentální výuce, nalezneme zde odkazy na velké množství vzdělávacích kurzů o změně klimatu, videa z přednášek, odkazy na knihy o globální změně, články věnující se této problematice, a rozhovory s ekology. [17]

10.1.2 Ostatní katolické organizace na ochranu přírody

Katolická církev dnes nabízí mnoho programů na ochranu přírody. Především jde o národní katolické organizace. Jde například o Program environmentální spravedlnosti nebo o Katolickou klimatickou úmluvu. Každý velvyslanec organizace musí nadále šířit lásku k přírodě sv. Františka a předávat tak dál jeho odkaz. [18] Církev také dodnes drží tradici každoročního požehnání živočichům na ceremoniích v kostelech po celém světě, které se konají v den výročí jeho smrti, tedy 3. října.

Američtí biskupové vydali roku 1992 dokument s názvem *Obnova Země*. V něm biskupové velmi oceňují sv. Františka za jeho přístup k přírodě a dodávají, že František svým vnímáním a projevem překročil velmi výrazně svou dobu. [19]

11 DÍLO SV. FRANTIŠKA

Děl, které po sobě František zanechal, není mnoho. Je nutné zdůraznit, že vše, co po sobě zanechal, má spíše povahu duchovního poslání, než textu či příspěvku. [13] To že „psal“ ve většině případů znamená, že text diktoval některému ze svých bratrů, Jednalo se především o bratra Lva, kněze, a nejdůvěryhodnějšího z jeho druhů. Velkou výhodou bylo také to, že bratr Lev ovládal velmi dobře latinu. [11] V jeho dílech se prolínala pravda s poezií. František nikdy nebyl spisovatel. Sám toto označení odmítal a dodával, že je misionářem, nikoli spisovatelem. To málo z jeho textů, které se nám dochovalo, čítá jen pár stránek textu. Ani jeho první Řehole se nám nedochovala. Za to, že jeho texty dnes můžeme číst, vděčíme hned několika autorům. Největší zásluhu připisujeme především františkánům z Qnarcchi, kteří jeho texty jako první vydali. Vydání ovšem nebylo kompletní, a neobsahovalo Františkovu klíčovou tvorbu, a to *Píseň bratra Sluce*. Františkáni vydávali díla pouze v latině, a *Píseň bratra Slunce* byla sepsána v italštině. Sbírku o toto dílo doplnil až Vittorio Facchinetti a Jacques Cambell z Itálie. Ani vydavatelé z Francie nezapomněli, a *Píseň bratra Sluce* vydává například i Alexander Masserou nebo Théoptila Desbonetse. [13]

Velká škoda je dnes fakt, že se nedochovaly žádné dopisy Františka se sv. Klárou. Sv. Klára byla Františkovou blízkou důvěrníci a přítelkyní, a dopisy s ní musely jistě obsahovat klíčové názory a myšlenky. František sv. Kláře bezmezně důvěřoval, a tak se dá předpokládat, že je jí svěřoval s věcmi, které nesvěřil nikomu jinému. Jediný dokument, který se ve vztahu ke Kláře dochoval, je *Píseň o povzbuzení svaté Kláry a jejích sester*. [11]

11.1 Druhá řehole

Druhá řehole je největším dochovaným Františkovým dílem, i když sám František mohl text pouze drobně upravit, a byl nucen text potvrdit. *Druhá řehole* byla vydána roku 1223, a pocházela pouze z hlavy papeže Inocence III. Ten si uvědomoval sílu a tlak františkánského hnutí, a novou řeholi chtěl přeformulovat a upravit tak, aby vyhovovala jeho politickým ambicím. Některé pasáže z evangelia byly nenápadně nahrazeny politickými normami. V *řeholi* byla také stanovena nově odpovědnost bratrů generálním ministrům, kteří udržovali pořádek v řádu a předávali informace přímo papeži. [13]

Nově byly také stanoveny podmínky pro vstup do řádu a oděv, kteří museli bratři nosit. Manuální práce, na které si František tolik zakládal, byla z *řehole* vyškrtuta. Práce byla

dovolena jen některým bratrům. Bratři už také nemohli volně kázat, ale museli se dovolovat biskupa. Pokud bylo kázání některému z bratrů dovoleno, mohl kázat pouze o mravních věcech, nikoli o teologii. I stěžejní misionářská činnost Františka byla zredukována. Opět bylo potřeba souhlasu, tentokrát od ministrů, kteří byli předem upozorněni, ať tuto činnost dovolují s velkým rozmyslem. I poustevnický meditační život byl zakázán. Rozjímat nad duchovními otázkami bylo dovoleno jen velmi malé hrstce bratrů, kteří si museli toto privilegium zasloužit. Obecně lze tedy říct, že *Druhá řehole* ani neobsahovala Františkovi hlavní myšlenky a cíle, a ztratila tak svojí přísnost. [13]

11.2 Závět'

Závět' je jeden z nejvýznamnějších textů sv. Františka. Tento text zřejmě nejvíce odráží Františkovu originalitu. František ho napsal těsně před svou smrtí v Porciunkuli. Jak je u Františka běžné, text diktoval, a tak se jedná o dílo jednoduchého slohu a skoro bez biblických citací. František v díle vystihuje inspiraci Bohem ve všem, co během svého života učinil. Je zde obsažen doslova protest proti věcem, které se v té době v řádu odehrávaly. Vymáhání poslušnosti bratrů vůči evangeliu nebylo totiž v nové řeholi zaznamenáno. V řádu tak panovala jistá svoboda, kterou František netoleroval a neuznával. František ovšem zdůraznil, že tato závět' není jeho poslední řehole, ale pouze povzbuzení ke katoličtějšímu zachování *řehole*. V díle je tedy velmi patrný smutek, který František nad *Druhou řeholí* pociťoval. [20]

11.3 Malý odkaz

Tento odkaz sepisuje František těsně před svou smrtí, tedy v roce 1223 a požehnal v něm svým bratrům, a to i těm budoucím, kteří budou do řádu teprve vstupovat. Velmi zde zdůraznil, ať bratři dál žijí v harmonii s chudobou, poslouchají plně církve, a také lásku mezi bratry. [20]

11.4 Dopisy

Dopisy jsou dalším odkazem, kterým po sobě světec zanechal. Právě v dopisech předával František svým bratrům mnoho myšlenek. Celkem se nám zachovalo 10 listů, které můžeme rozdělit do 3 kategorií. Jedná se o okružní listy, jejichž adresáty jsou lidé mimo řád, dále listy určené jeho bratrům, a v neposlední řadě i soukromé dopisy. [20]

Je jeden z mála Františkových textů, které se nám dochovaly, a který psal František svou vlastní rukou, je *List Bratru Lvovi*. Dodnes je uchován v relikviáři ve Společenské katedrále. Neznáme přesně, kdy byl dopis psán, ale díky roztřesenému rukopisu je zřejmé, že dopis odesílal před svou smrtí. František svému příteli v dopise zdůrazňuje, že může kdykoliv vyhledat jeho rady, a to i po jeho smrti. Také ho prosí, ať dále následuje Boha, a to především jeho chudobu. [20]

František nepsal pouze jednotlivým bratrům, ale také svému řád. *List celému řádu* je datován mezi roky 1225, až 1226. Vznikl v posledních letech Františkova života. Tento list velmi připomíná Františkovu Závěť. Nejedná se o list generálnímu kapitulu, ale list pouze pro jeho bratry. František zde vyzývá bratry k úctě k Bohu a Eucharistii, a obecně upozorňuje na problémy řádu. [19] Aby něco zanechal také věřícím na celém světě, vzniknul *Dopis věřícím*. Tento list vznikl, pravděpodobně stejně jako předešlý dopis, těsně před Františkovou smrtí tj. v letech 1225 až 1226. František v dopise žehná všem křesťanům, klerikům ale i laikům na celém světě. Kleriky zde ovšem vybízí k uctívání nejsvětější svátosti a k pokání, pokud se rozhodli žít kajícím životem. [20]

11.5 Modlitby a chvály

U všech modliteb a chvál je velmi těžké upřesnit rok jejich vzniku. František psal velmi spontánně, jako reakce na určitou situaci, kterou velmi intenzivně citově prožíval. František měl pro lyriku velký cit. Mezi jeho nejznámější lyrická díla patří např.: *Chvály Boha nejvyššího*, *Chvály ke každé hodině*, *Pozdravení blahoslavené Panny Marie* atd. Jeho největší lyrické veledílo je ovšem *Píseň bratra Slunce*, která je označována za nejkrásnější církevní dílo po evangeliu. [20]

12 CHÁPÁNÍ PŘÍRODY SV. FRANTIŠKEM

Sv. František je především známý díky jeho lásce k přírodě. Ve Františkovi se totiž slučovaly všechny vlastnosti důvtipného pozorovatele přírody, i jejího citlivého přítele. Velké množství lidí ho dnes označují jako prvního ekologa. [21] Toto tvrzení je sice pravdivé, ale František byl ekolog v mnohem hlubším smyslu, nestudoval interakce mezi organismy a jejich prostředím. [19] Tak laskavé vnímání přírody souviselo především s vírou. Láska ke všemu živému patří k postatě křesťanské víry. Celý jeho poměr k přírodě je v podstatě náboženský. Jeho láska k Bohu je zdrojem jeho lásky k přírodě. František věřil, že je dítě Boží, a ve všech ostatních tvorech spatřoval svou velkou „rodinu Boží“. Na všech tvorech pak obdivoval moudrost, moc a dobrotu Stvořitele. Jelikož všichni tvorové pocházejí od Boha, jsou všichni jeho bratry a sestrami. František také často poukazoval na souznění, ve kterém člověk s přírodou žil první den stvoření světa. To je věc, kterou bychom si měli uvědomovat v dnešní době, kdy životní prostředí prochází krizí. František se dokázal spojit s celým stvořením, a všechny tvory vnímal jako partnery, které nám mají co říct, předat, a žít s námi v náklonnosti. František miloval i samotnou zem. Často se musel dotýkat země, položit se na ní, a sklánět se k ní s úctou. [11]

František neuznával hierarchii bytí, kde je stvoření rozděleno na stupně vyšší a nižší. Ať už se jednalo o kameny, rostliny či zvířata, všechny viděl v jedné rovině. Podle Františkova myšlení zde nevládnou jedni tvorové nad druhými, ale vládne zde pouze láska. Ani zvířata tedy nepovažoval za bytosti menší člověku, nýbrž za bratry a sestry, jelikož všechno a všichni jsme „děti Boží“. To je také Františkovým odkazem k dnešní populaci, která se nadřazuje nad druhy ostatními, plýtvá přírodními zdroji, ničí přírodu a týrá zvířata. [23] František vždy učil své bratry číst v „knize přírody“, učit se z ní, a hledat poučení pro svět. Zajímavé je dílo Heinricha Thoda, které vydal roku 1885, a které věnoval Františkovi a italské renesanci. Dle něho je František zakladatel nového chápání přírody a také člověka. Podařilo se mu také právě člověka s přírodou spojit, i když zde byly scénáře a tlaky brát lidem radost ze života, a člověk byl nucen vidět pouze hřích. Člověk Františkovy doby neviděl v přírodě takovou krásu, s jakou láskou jí František popisoval. Viděl v ní něco nekrotného, zlého, co ztěžuje žití normálního života. [11]

Vztah sv. Františka ke zvířatům

Se zvířaty měl František velmi láskyplný vztah. Nejenom, že všechny bezmezně miloval, ale uměl s nimi i komunikovat, a velmi často s nimi rozmlouval a kázali jim. O Františkově

kázání máme mnoho záznamů. František kázal například ptákům mezi Cannarou a Bevagou na cestě do Assisi. František ptáky při kázání vyzýval k vděčnosti k Bohu, který je živí. Ptáci podle svědků klidně okolo Františka seděli a naslouchali mu. Další zprávu máme také z kázání lidu v Assisi. Vlaštovky při jeho řeči štěbetaly a jeho kázání rušily. František tedy kázání přerušil, a sestry vlaštovky poprosil o ticho. Vlaštovky po jeho slovech ihned utichly a tiše mu naslouchaly. Další příhodu s ptáky zaznamenáváme v Římě. František byl tehdy naprosto rozhořčen všudypřítomným hříchem, kterým byl Řím prostoupen. Bloudil tedy městem, až narazil na havrany, straky a jiné ptáky, kteří se přehrabovali odpadem. Poprosil je, aby naslouchali slovu Boží a jeho kázání. Ptáci půl dne seděli okolo něho a naslouchali mu. Ve všech zvířatech viděl svoje bratry a sestry. [11]

Dalším důvodem proč František zvířata tolik miloval, byl důvod, že zvířata nežebrají o jídlo, pracují, aniž by za to čekali odměnu, a také snášejí špatné chování s pokorou a radostí. Zvířata mají tedy obrovskou ctnost přizpůsobit se. Měl také silný postoj proti týrání a zabíjení zvířat. Dochovalo se velké množství důkazů o tom, že František mnohdy zvířata zachránil před zabitím tím, že je mnohdy od farmářů odkoupil a staral se o ně. František chtěl dokonce zavést zákon, který by nařizoval, že všechny zvířata jsou na Vánoce chráněna. Doslova řekl: *„Pokud budu mít možnost mluvit s císařem, poprosím ho, aby pro lásku Boží a kvůli mně vydal edikt, aby nikdo nechytal skřivany a neškodil jim. A dále, aby všichni starostové měst a páni hradů a tvrzí jednou do roka, v den narození našeho Pána, nařídili lidem sypat na cesty mimo měst a vesnice pšenici a jiné obilí, aby tak v ten slavný den i ptáci, především skřivani, měli co jíst“*. Z jeho výroku je tedy patrné, že František miloval ptáky, a to především skřivany. Skřivan je pták svítání, nového začátku. František skřivanům záviděl jejich radost při letu skrz ranní sluneční paprsky. Skřivany František viděl jako pokorné ptáky, a dokonce je nazýval jeho bratry bez kapuce. I skřivanovu barvu František obdivoval. Viděl v nich barvu země. Světec viděl ve všech ptácích anděly a symbol chudoby. Je nutné pochopit, že lidé ve středověku ptáky v lásce neměli. Sklizně nebyly velké, a ptáci plody kradli. [11]

Nejenom u Františka, ale i u ostatních svatých se objevovala láska ke zvířatům. Především šlo o beránky, srnce, ptáky, šelmy, domácí zvířata. Některé zvířata měla svůj charakter stanoven. Lev například někdy symbolizoval sama Krista, někdo ho ovšem viděl jako ďábla. To se odvíjelo z tradic různých kultur. Do určování charakteru a poslání zvířat se vměšovala kultura řecko-římská, keltská, germánská či slovanská. [11]

Ať by to jeho chování nasvědčovalo, František nikdy nevystupoval proti jedení masa, a sám maso jedl, a nevystupoval ani proti lovu, nebo užívání zvířat jako pracovní sílu. Je otázkou jestli to tak František opravdu cítil. Jakékoliv vystupování proti těmto zvyklostem bylo totiž označováno za kacířské chování. Ovšem v jeho spisech, či zaznamenaných rozhovorech a příbězích nikde nenacházíme stud, či lítost nad jedením masa. Jediné výčitky, které měl, byly ty, že maso je pokrmem bohatých, a že porušil své zvyklosti a zásady. Řád uctíval půstu, ale i v půstu určité maso mohli jíst. Maso vodních ptáků bylo totiž bráno jako zvířata příbuzná rybám, které se v půstu konzumovat mohli, a tak je Františkovi bratři často lovili. Právě jeho ochota jíst maso může být dnes určitou překážkou, aby na něj bylo dnes pohlíženo jako na ekologa a ochránce zvířat. [21]

Františkovo kázání zvířatům patří mezi jeho nejznámější a nejzajímavější díla s přírodní tematikou. V každém verši je vidět Františkova láska ke všemu živému a pokora před Bohem. František neviděl mezi zvířaty žádné rozdíly. Světec tak kázal cvrčkům, mouchám, komárům, včelám se stejnou láskou jako kočkám, kravám, vlkům nebo psům. Na ukázkou rovnosti jsem uvedla dva případy kázání, kde je zřejmé, že František neviděl mezi zvířaty žádnou nerovnost. [22]

1. Františkovo kázání hlemýžďům: *„Mojí bratři a setry hlemýždi, jak jste šťastní, že jste všude doma: v horách i ve městě, v tichu lesa i ve vřavě tržnice - všude se můžete stáhnout do svého domečku a rozjímat. Nestarejte se o lidský posměch, Bůh vás stvořil takové, jací jste: pomalí a rozvášní. Přenechejte posměch a hořečnatý chvat těm, kteří se řítí do neštěstí a jedou rovnýma nohama do pekla. Jedno však musíte mít na paměti, dokud lezete po zemi: Za krátký čas svého života využijte dobře svoje růžky. Nezůstávejte ve svém domečku, ale buďte též i ve světě. Poslouchejte každý nářek, nepřehlídnete žádnou bídu. Neboť právě proto jste všude doma, abyste všude byli bratry a sestrami všech ostatních tvorů. Chvalte se mnou Boha za to, že vás stvořil takové, a ne jiné.“* [22]

Některému člověku by mohl hlemýžď připadat jako nezajímavý, slizký, ošklivý tvor, kterého není třeba chránit. Přece jen, jej jich všude velké množství. František to tak ovšem neviděl. Viděl „bratra hlemýždě“ stejně jako svého bratra v řádu, a tak se snažil hlemýždě konejšit, ať se nenechají nijak snižovat lidmi, kteří je nechápou. Světec jim také kázal o velké pokoře, o štěstí, že jim Bůh nadělil jejich domov už od narození, a ať nejsou slepí

k těm, kteří takové štěstí jako oni neměli. Právě proto je vyzývá, ať chválí Boha, že mají takové štěstí, které mnohé chudé nepotká. [22]

2. Františkovo kázání vlkům: *„Bratři vlci, rád bych napravil, čeho se na vás dopustili moji bratři a sestry lidé. Ti vás dokáží vidět jen ve špatném světle. Jako kdyby zde na zemi byli tvorové, kteří nejsou zlí! Ne, i vy jste dobří. Milujete samotou hor, hloubku lesů, ticho údolí. Vyhybejte se veřejnosti, hluku a horečnatému ruchu. Jen zřídka a pouze v případech nezbytnosti vyhledáváte blízkost měst a vesnic. Jinak jste doma v nedotčené přírodě, v prostředí, pro jaké jste tvořeni. Kdyby tak bylo více podobných jako vy! Cítím se s vámi spřízněný, milí bratři, a proto chci spolu s vámi chválit Boha za to, že vás stvořil. A chci tuto chválu znásobit tím, že řeknu: Je dobře, že jste! Je však pravdivá i druhá stránka: Jste lovci, a lovíte a trháte zvířata, a když to musí být, tak i lidi. Už nám nezůstává mnoho času, a proto bych vás chtěl naléhavě prosit, chtěl bych vás prosit jako bratr, který vás má rád: Jděte cestou nenásilí, cestou pokoje. Vytvářejme svět, v němž se může každý tvor cítit doma, bez strachu a starostí, svět, ve kterém si jeden váží druhého a má ho rád. Buďme mezi sebou bratry a sestrami.“* [22]

V tomto kázání je naopak vidět Františkova „dětská duše“. I když to tak z textu působí, netvrdila bych hned, že František je naivní, když vlky prosí o zřeknutí se svého přirozeného chování. Na jedné straně je zřejmé, že vyhladovělý vlk by mohl být pro ostatní ještě nebezpečnější, a logicky brzy uhyne, ale František díky intenzivnímu lovu vlků jiné řešení neviděl. Jak jinak chránit „bratry vlky“, když ochránci přírody v té době neexistovali. František opravdu viděl jedinou možnost jak vlky zachránit právě zřeknutím se jejich přirozeného chování. I když středověcí lidé viděli ve vlcích pouze zlo, ba dokonce demony, František se jich před nimi urputně zastával.

Ani například tradiční pojetí Betlému, které dnes známe, nebylo ve středověku známé. To se změnilo roku 1223, kdy byl František pozván šlechticem Giovanni di Velitou, aby s ním a jeho rodinou prožil Vánoce. František žádost přijal, ovšem s jednou podmínkou. Přál si, aby mu šlechtic pomohl zobrazit výjev z narození Ježíše, u kterého by kněz sloužil mši, a které by se zúčastnili všichni vesničané. Poprvé ve středověku tak vznikly živé jesličky s Ježíškem, Josefem a Pannou Marií. Nebyl by to František, pokud by do narození Ježíše nezačlenil zvířata, a znovu tak zvolal přání k císaři: *„Přeji si také, aby císař, z úcty k Božímu Synu položeného blahoslavenou Pannou Marií do jeslí, kde ho zahřívá vůl*

a oslík, nařídil, aby o Vánocích měli dostatek i bratři volové a oslíci. A ještě něco, v tento den, ať jsou chudí dostatečně zaopatřeni jídlem od zámožných“. Brzy se o Františkově živém Betlémě doslechl celý křesťanský svět, který tuto tradici začal uctívat také. [11]

13 PÍSEŇ BRATRA SLUNCE

Píseň Bratra Slunce neboli *Chvalozpěv stvoření* je po evangeliu jedním z nejkrásnějších křesťanských děl, a bezpochyby Františkův největší odkaz lidstvu. O jeho vzniku nevíme příliš mnoho. Nejvíce pravděpodobné je, že dílo vzniklo v rozmezí mezi zimou 1224 a létem roku 1225, když se léčil v kostele sv. Damiána, s tím, že poslední odstavec přidal František těsně před svou smrtí. Tomu odpovídá i text dochovaný assiském rukopisu který má tento úvod: „*Začínají chvály stvoření, které složil blažený František ke cti a chvále Boží, když byl nemocný u sv. Damiána*“. K písni se bohužel nechovaly žádné notové záznamy, které by nám přiblížily její melodii. [22] Celé dílo je symbol a obsah jeho života a ideálů. [21]

V dílu je především opěvován Stvořitel a věci jím stvořené. Středověk nebyl příznivcem lásky k přírodě, a vztahy lidí k přírodě nebyly idylické. My dnes bereme přírodu jako naše dědictví, středověcí lidé ovšem s přírodou denně bojovali. Příroda středověku byla divoká a bylo nutné, dávat si na ní pozor. František to ovšem takto neviděl. Jako jeden z mála lidí středověku prožrel, a viděl krásu, která se v přírodě nachází. Proto také složil tuto *Píseň*. Chtěl po sobě před svou smrtí zanechat lásku k přírodě, která tolik utvářela celý jeho život. Jde tedy o jeho závět lásky k přírodě, kterou chtěl věnovat dalším generacím. V tomto Františkově díle je opět patrné oslovování všeho živého a neživého „*bratře*“ či „*sestro*“. Jako příklad lze uvést: „*sestro Luno*“, „*sestro vodo*“, nebo „*bratře ohni*“. František děkuje Bohu za stvoření všech jeho bratrů a sester, a uctívá jejich krásu. Opěvování Slunce se zde vrací k antickému uctívání Slunce. Je nutné zdůraznit, že Slunce je nejčistější a nejhezčí symbol pohanské kultury. Velmi důležitý je také vztah Stvořitele ke stvoření. Otázkou je, zda má být Bůh chválen se vším stvořeným, nebo jestli má být chválený prostřednictvím všeho stvořeného na zemi. František více zastával druhou variantu. *Píseň Bratra Slunce* je totiž hymnus na přírodu, která svou krásou promlouvá sama o sobě o přítomnosti Boha. Františkovo chápání je zde mnohem hlubší a může být více mnohoznačné, než jak se na první pohled zdá. [11]

13.1 Důvody vzniku

Kromě jakési závěti lásky lidstvu se objevili ovšem i jiné varianty důvodů, proč František toto dílo vytvořil. Podle některých byly důvodem kataři. Kataři byli středověké heretické hnutí, které narušovalo církve, a přírodu přímo nesnášelo. Dle jejich kultury byl Stvořitel Demiurg, který soupeří s Pánem Světla. Světlo je zde myšleno duchovně a symbolicky.

Pokud si spojíme časovou rovinu vzniku *Písně*, může se jednat o manifest proti katarům. Je ovšem otázkou, jak moc František jejich teologii znal, popřípadě jak moc se o ní zajímal. Lidé, kteří se dnes *Písní* zabývají, se ovšem v drtivé většině přiklánějí k názoru, že se opravdu jedná pouze o poselství, splnutí Boha s jeho vůlí. Víme také, že František během tvorby *Písně* prožíval velmi silné bolesti díky své nemoci, a *Písní* oslavoval život, svět a radost, která ho odpoutávala aspoň na okamžik od jeho bolesti. [11]

13.2 Způsoby výkladu díla

Je mnoho cest jak toto dílo. První a nejfrekventovanější čteními je poetický charakter textu, který se opírá o prvky, jako je Slunce, Země, hvězdy, oheň, vodu a smrt. Skrz mystiku těchto prvků se František přibližuje k Bohu.

Druhý způsob má mnohem větší hloubku. Jde o strukturální úroveň, podvědomí básníka a velká mystika. Prvky chvalozpěvu nejsou alegorizovány, zachovávají svojí realitu. V díle se podle tohoto tvrzení objevují prvky expresivního stavu duše, která je přenášena skrze symbolickou mystiku František se pokoušet předložit mystické a náboženské spojení všeho s Bohem, kterou cítil. Dílo „*světla*“ prý vzniklo jeho spojením s nocí a utrpením.

Nezabývá se poetickým náboženským pojednáním o všech věcech, samy věci se zdají být zapojeny do mnohem hlubšího pojednání. Odhalování hlubin duše bylo bráno jako usmíření člověka s celkem a existencí na světě. Slunce je stále Slunce, voda stále voda. Vše má ovšem také symbolickou hodnotu. Lidstvo pomocí těchto symbolů vyjadřuje svůj vnitřní svět, který je smířením, fúzí, mezi život orientovaný na bratrství a s přírodou, která je orientována směrem k lásce ke Kristu. [23]

Struktura zpěvu také odhaluje Františkovo vyjádření jednoty. Sloky obsahují právě symboly celistvosti a jednoty. Ve vzývání Boha obsahuje dílo vertikální a horizontální rovinu. První pohyb veršů je svisle: „*Nejvyšší, všemohoucí, dobrý Pane...*“. František si ovšem ihned uvědomuje, že nemůže zmiňovat a vzývat Boha pouze skrz něho samotného, a tak se vrací na frontální rovinu: „*Bud' pochválen, můj Pane, spolu se vším stvoření...*“.

Celistvost se v díle objevuje také skrze ženský a mužský symbol. Všechny prvky jsou uspořádány do dvojic, a kombinují se zde ženské a mužské prvky. Tyto dvojice obklopuje velké manželství Slunce a Země. Z toho spojení se rodí všechny páry. Slunce je symbolem mužnosti a veškerého otcovství, který je ve spojení s Matkou Zemí, symbolem ženskosti a veškeré plodnosti. Toto je nejradikálnější přístup Františkovi jednoty a úplnosti všeho.

Píseň Bratra Slunce má i dnes velmi silný ekologický nádech. Dnes se jen můžeme domnívat, jak by František reagoval na dnešní ekologickou krizi a na to, jak bezohledně zacházíme s přírodou. [23]

14 VNÍMÁNÍ NEŽIVÉ PŘÍRODY

František ovšem neuctíval a nemluvil pouze se vším živým, ale i neživým. Před svou smrtí například zamířil do Rieti, kde si léčit své nemocné oči. Ty se ve středověku léčily žhavým železem, kterým byl proveden řez od čelisti k obočí. Jednalo se o kauterizaci. František měl z tohoto zákroku obrovský strach. Privil tedy: *„Bratře ohni, Nejvyšší tě stvořil nádhernějším než ostatní věci, jsi plný síly a užitečný. Bud' nyní milosrdný, bud' ke mně šetrný! Vždyť tě už dlouho miluji v Pánu a prosím svého vznešeného Pána, který tě stvořil, aby tvůj žár trochu zchladil, abych pálení vydržel“* [22].

Neživou přírodu světec velmi miloval. Důvod, proč oheň František miloval, byl ten, že Kristus říkal sám o sobě, že je *„světlo světa“*. František ho tak ve světle ohně viděl. Nad neživými věcmi oheň vždy nejvíce miloval také díky jeho důležitosti pro život člověka. Proto nikdy nezhasínal svícny a lampy, poněvadž nechtěl zhasínat třpyt světla Božího. Jednoho dne dokonce odmítl uhasit svůj šat, který na něm vzplál, když se ohříval u krbu a poprosil bratry, ať z něho šat pomalu sundají a odloží na zem. Naproti ohni stojí voda. Té si světec vážil po ohni nejvíce. Kristus byl totiž živou vodou, pramenem všech vod, které tečou do věčného života. František také o vodě prvil: *„Pochválen bud' můj Pane, za Sestru Vodu, která je tak užitečná, pokorná, drahocenná, a čistá“*. [21]. Světec také zlehka našlapoval na kamení, aby ho příliš nezatížil. [22]

Neživě byly ve středověku viděny i rostliny a stromy. František chránil kácení celých stromů svým bratrům. Chtěl totiž, aby stromy vyrostly znovu. Byl také vášnivým zahradníkem a milovníkem zahrad. Svou zahradu měl tak rozsáhlou, že si na pomoc musel najmout dokonce zahradníka. [24] Františkův životopisec, o Františkovi řekl, že: *„A když někde našel pohromadě mnoho květin, kázal jim a povzbuzoval je k chvále Pána, jako by to byly rozumem obdařené bytosti. Tak připomínal osetým polím, vinicím, lesům, bublajícím potůčku i zeleni zahrad, zemi i ohni, vzduchu i větru Boží lásku, a napomínal je k radostné poslušnosti“*. [22]

15 FRANTIŠKOVO POSLÁNÍ DNEŠNÍ GENERACI

Blahoslavený papež Jan Pavel II. prohlásil sv. Františka z Assisi patronem ekologů 29. 11. 1997. Dne 1. 1. 1990 o něm prohlásil toto:

„V roce 1979 jsem prohlásil sv. Františka z Assisi nebeským patronem těch, kteří podporují ekologii. To on nabízí křesťanům příklad skutečného a hlubokého respektu k integritě stvoření. Jako přítel chudých, který byl milován Božími tvory, sv. František pozval veškeré stvoření – zvířata, rostliny, přírodní živly, dokonce Slunce a bratra Měsíce – dát čest a chválu našemu Pánovi. Chudý muž z Assisi nám dává pozoruhodné svědectví, že když jsme v míru s Bohem, jsme schopni se lépe věnovat budování míru se vším stvořením, které je neoddělitelné od míru mezi všemi národy. Je to moje naděje, že inspirace sv. Františkem nám někdy pomůže udržet pocit “bratrství“ se všemi těmi dobrými a krásnými věcmi, které Všemohoucí Bůh stvořil.“ [24]

Ovšem nebyl to papež Jan Pavel II., kdo přišel první s nápadem prohlásit sv. Františka patronem ekologů. První s touto myšlenkou přišel již v roce 1967 americký historik a ekolog Lynn White, který jako jeden z prvních, poukázal na ekologické problémy světa. V jeho díle přišel s tvrzením, že jediným řešením, jak tuto krizi zažehnat, je právě začít více uvažovat na duchovní rovině, nikoli na rovině technické či vědecké. Právě toto duchovní myšlení našel u sv. Františka. [25]

I současný papež je s Františkem duchovně spojen. Když byl Jorge Mario Bergoglio zvolen v březnu 2013 papežem, nezvolil běžné papežské jméno, které předtím žádný papež nebyl – František. Toto jméno si vybral právě na počest sv. Františka z Assisi. Bergoglio novinářům uvedl, že si jméno vybral, jelikož: *„To byl muž chudoby, mírumilovný muž, a muž, který miluje a chrání stvoření.“* Ve svém prvním projevu před veřejností uvedl mnoho společenských výzev, kterým bude lidstvo čelit. Vedle chudoby a nerovnosti zmínil především zhoršení životního prostředí. Ve svém písemném prohlášení posléze zdůraznil, že jsme to právě my, kdo musí přejít do obrany naší Země. Prohlášení nese název *O péči o naši společnou domácnost*. František zde striktně odsuzuje tyranské chování lidí k naší planetě a tvrdí, že pokud se postavíme k našemu okolí bratrsky, budeme moct bojovat společně proti vykořisťovatelům naší přírody. [19]

Myslím si, že v dnešní době už lidé nepohlížejí na přírodu s takovou láskou, s jakou jí viděl František. Dnešní generace vidí přírodu jako svůj majetek a dědictví, s kterým si mohou lidé nakládat dle svých představ. Světové korporace dnes dávají přednost zisku před

ochranou přírody, a „*Matku přírodu*“, jak jí František viděl, drancují a nadměrně těží neobnovitelné zdroje, které zřejmě už nezůstanou dalším generacím po nás. Stali jsme se nadřazení přírodě. Problém je především v chybějícím morálním chápání jejich prvků mnohými lidmi. Především musíme vinit sobectví a chamtivost dnešní společnosti a také neochota zachovat dědictví budoucí generaci. Je třeba si uvědomit, že máme odpovědnost jako lidské bytosti za naše technologie, které přírodu tolik ničí. V našem uspěchaném moderním světě zmizel pocit okouzlení nad přírodou. To je nutné v současné ekologické krizi obnovit. Sv. František kázal milovat Boha skrze vše na zemi, a strávil polovinu svého života kázáním právě v přírodě. Dnešní společnost se přírodě již zcela odcizila.

Dnešní církev a především františkánský řád vidí cestu obnovy skrze pokání. Pokání vidí v okamžité nápravě přírody. Tuto cestu vidí ve snížení fosilních paliv, omezení emisí oxidu uhličitého, nebo dokonce i ve vegetariánství, které by podle církve, mohlo začít cvičit solidaritu lidstva. Právě láska ke zvířatům a omezení masa ve společnosti povede také ke snížení znečištění prostředí. Katolická církev se během dnešní ekologické krize snaží do společnosti vnést Františkův odkaz lásky ke všemu živému i neživému na zemi, a pomocí jeho myšlenek přeměnit chápání lidí vůči přírodě, a zrušit nadřazenost společnosti vůči ní. Není určitě nutné následovat sv. Františka doslovně. Modlením v jeskyních v kněžských šatech není řešením současné krize. František viděl ve všem na Zemi bratra a sestru. Nedovolil by si v žádném případě ničit rodinu, které vzešla z Boží vůle.

Naše společnost ovšem bere všechno kromě našeho druhu jako podřadné, jako bezvýznamné, a jako něco, co bylo stvořeno pro naše potřeby. To je ovšem velmi mylná domněnka, kterou je právě skrz Františkova slova a myšlenky zničit. Zastavit tento „*světový kolotoč*“ znečišťování nebude lehké, a zastavit by ho mohla v nejhorším případě právě příroda. František kázal žít se vším na zemi v harmonii a souznění. Nepohlížel na přírodu, jako na něco z čeho může těžit a mít z toho vlastní užitek. Pohlížel na přírodu jako na něco, co může obdivovat, a děkoval Bohu za to, že stvořil vše právě tak, jak stvořil. Právě najít ekologickou rovnováhu v dnešním světě je víc než nelehký úkol. Můžeme se jen domnívat, jak by se František tvářil na stav jeho „*Matky přírody*“, ve kterém se právě nachází. Je jisté, že by bojoval, a udělal by cokoliv, aby ochránil Zemi a s ní i všechny bratry a sestry na Zemi. František tu bohužel už není, a tak bychom to měli být my, kdo bude jeho odkaz následovat a šířit dál.

ZÁVĚR

V mé bakalářské práci jsem se věnovala sv. Františku z Assisi a jeho chápání přírody. Z teoretické části jsem se věnovala středověkému myšlení prostých i vzdělaných lidí a jejich nahlížení na přírodu a její úlohu v jejich životě. V praktické části jsem se zaměřila již přímo na sv. Františka, který smýšlel o přírodě velmi odlišně nežli jeho druhové. Mým cílem bylo proniknout do jeho myšlení a nalézt v něm právě ty věci, které ho dělaly tak odlišným a pokrokovým. Myslím si, že jsem tento cíl naplnila. Nalezla jsem v jeho myšlení tu originalitu, která ho odlišovala, onu jedinečnou lásku ke všemu živému a neživému na Zemi. Právě jeho etická „*Božská láska*“ ke všemu živému je etikou, která by měla pronikat i do dnešního environmentálního globálního managementu. Nebojím se říct, že Františkovo myšlení je stále pokrokové i pro naši dobu. Naše chápání je dnes už tak nastavené na vlastní užitek a obohacování, že na přírodu pomyslí už jen málo kdo.

František se nebál v „*době temna*“ vystoupit z řady, a přijít s laskavostí a láskou ke všemu stvořenému na Zemi, s kterou nepřišel nikdo před ním. Právě pochopení, nebo jen naslouchání, jeho myšlenek můžeme v dnešní generaci zvonu probudit obdiv k přírodě, což může vést i k nastolení určité rovnováhy mezi námi a přírodou, která v dnešní době tolik schází. Duchovní očista společnosti a změna jejího myšlení k přírodě skrz Františkova slova může v mnohých z nás potlačit pocit nadřazenosti vůči přírodě. I malá změna myšlení lidstva může znamenat obrovské zlepšení, nebo alespoň udržení, současného stavu naší planety. To platí i pro mír mezi národy. V dnešní uspěchané době bychom se měli všichni na chvíli zastavit, a pozorovat přírodu tak jak jí pozoroval František. Pokud se podíváme ven skrze hustou zástavbu, silnice, a všudypřítomný smog zjistíme, že za tím vším je náš opravdový domov, domov, který musíme chránit. Pokud někdo ničí náš dům, jistě jen nečinně nestojíme a nepřihlížíme, ale o jeho záchranu bojujeme. Proč tak ovšem neděláme u přírody? František věřil, že právě v přírodě je člověku nejlépe, že je to místo kam člověk opravdu patří, a svůj domov chránil a opěvoval. V každém tvorů a věci na Zemi viděl svého bratra a setru, jelikož všichni jsme děti Boží, a tak neuznával žádnou hierarchii a nadřazenost.

Katolická církev dnes tvrdí, že právě Františkova slova jsou dnes slova spásy, která umožní záchranu naší přírody a světa. Vznikají tak mnohé katolické organizace bojující za ochranu přírody, a vystupují proti globálnímu oteplování, právě pod záštitou sv. Františka z Assisi. Lepší příklad člověka milující a ochraňující přírodu dnes už nenalezneme. Františkův nástupce by totiž musel být stejně zbožný, prostý, skromný, oddaný, a musel

by být věrným přítelem „*Matky přírody*.“ Ať se to může zdát značně nadsazené myslím si, že v dnešní době už ani nelze takového člověka nalézt. Právě proto musí být jeho odkaz dál držen při životě, a především mladé generace by mu měly naslouchat a alespoň nad jeho slovy uvažovat. Právě naše a budoucí generace bude totiž jistě definitivně rozhodovat o stavu znečištění životního prostředí.

Myslím si, že toto téma rozhodně není zcela vyčerpané. Dalším pokračováním této práce by mohlo být například v porovnání sv. Františka s ostatními mysliteli jako je Albert Veliký nebo sv. Hildegarda.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.
- [2] LE GOFF, Jacques. *Středověká imaginace*. Praha: Argo, 1998. Historické myšlení. ISBN 80-7203-074-4.
- [3] MÄRTL, Claudia. *Středověk: 101 nejdůležitějších otázek*. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2007. ISBN 978-80-903873-7-9.
- [4] BURKE, Peter. *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929 – 1989)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-719-9.
- [5] KLIMEK, Tomáš. *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán, 2014. ISBN 978-80-7363-585-5.
- [6] GOETZ, Hans-Werner. *Život ve středověku*. Přeložil Milan VÁŇA. Jinočany: H & H, 2005. ISBN 80-7319-025-7.
- [7] CERMANOVÁ, Pavlína. *Jeden den ve středověku*. Editor Martin NODL. Editor Petr SOMMER. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-356-3.
- [8] BEHRINGER, Wolfgang. *Kulturní dějiny klimatu: od doby ledové po globální oteplování*. Přeložil Vladimír CINKE. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-022-4.
- [9] Heuristika: Slovník. In: *Everesta: Slovník* [online]. ©2013[cit. 2017-01-04]. Dostupné z: <https://www.everesta.cz/slovník/heuristika>
- [20] HROCH, Miroslav a kolektiv. *Úvod do studia dějepisu IV. Metody historické práce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 188 s
- [11] CARDINI, Franco. *František z Assisi*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad : Zvon, 1998. 231 s. ISBN 807021290X.
- [32] POLIDORO, GianMaria. *Člověk křesťan*. Nakladatelství: Vydavatelství Sefafin, 2008. 324s. ISBN 978-80-8081-076-4
- [43] LE GOFF, Jacques. *Svatý František z Assisi*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. 187

- s., s. barev. obr. příl. Kulturní historie. ISBN 80-7021-651-4.
- [54] Františkáni. In: *Františkáni* [online]. ©2014-2016 [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <http://www.ofm.cz/frantiskani/>
- [65] Franciscans by the 2015 numbers. In: *Communio.stblogs.org* [online]. ©2015 [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://communio.stblogs.org/index.php/2015/08/franciscans-by-the-2015-numbers/>
- [76] Franciscan University of Steubenville: Franciscan University by the Numbers. In: *Franciscan.edu* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <https://www.franciscan.edu/admissions/undergraduate/by-the-numbers/>
- [87] A Franciscan Statement on Global Climate Change. In: *Franciscan Friars.com* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <https://hnp.org/jpic/pdf/HNP-Statement-on-Climate-Change.pdf>
- [98] St. Francis of Assisi and the church's teaching on the environment. In: *Ushispanic ministry.com* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.ushispanicministry.com/st-francis-of-assisi-and-the-churchs-teaching-on-the-environment/>
- [109] Saint Francis of Assisi Inspired the Pope-and Me. In: *Nationalgeographic.com* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://news.nationalgeographic.com/2015/09/150919-pope-francis-saint-assisi-namesake-appreciation>
- [20] *Františkánské prameny. I., Spisy sv. Františka a sv. Kláry*. Vyd. 1. Velehrad: Otobře 12, 2001. 214 s. ISBN 80-86528-02-2.
- [21] FELDER, Hilarin. *Ideály sv. Františka Serafínského*. 3. vyd. Praha: Řád kapucínů v Praze, 1948. 372 s.
- [22] ROTZETTER, Anton. *Jak František kázal zvířatům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 79 s. ISBN 80-7192-309-5.
- [23] BOFF, Leonardo. *Francis of Assisi: a model for human liberation*. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2006. ISBN 9781570756801
- [24] St. Francis - A Guide for Nature Lovers & Ecologists. In: *Praying-nature.com* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.praying-nature.com>

nature.com/site_pages.php?section=Guide+for+Nature+Lovers

- [25] Sv. František z Assisi je už 30 let patronem ekologů. In: *Zpravy.proglas.cz* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <https://zpravy.proglas.cz/ocekavame/sv-frantisek-z-assisi-je-uz-30-let-patronem-ekologu/>

SEZNAM PŘÍLOH

1. Píseň Bratra Slunce [21]

PŘÍLOHA: PÍSEŇ BRATRA SLUNCE

Nejvyšší, všemohoucí, dobrý Pane, Tobě buď chvála, sláva i čest a všeliké dobrořečení!

Jen Tobě ony přísluší a člověk ani hoden není jmenovati Tebe!

Buď veleben, můj Pane, s veškerým tvorstvem svým, zvláště se vznešeným bratrem sluncem, jež tak nádherně nám svítí světlem svým, jest jasné a září leskem velikým, jsouc, ó Pane, tvým obrazem!

Buď veleben, ó Pane, od sestry luny i hvězdy, na nebi jsi je stvořil jasné, skvostné a krásné!

Buď veleben, můj Pane, bratrem větrem i vzduchem a mraky, i počasím, ať jasným či nevlídným, jímž udržuješ na živu veškeré tvory!

Buď veleben, můj Pane, i sestrou vodou, která jest velmi užitečná a pokorná, spanilá a cudná.

Buď veleben, můj Pane, bratrem ohněm, kterým osvěcuješ noci a jenž jest krásný a jarý, mocný a silný!

Buď veleben, můj Pane, matkou zemí, která nás živí a opatruje a všeliké plody nám skýtá i pestré byliny a květy!

Buď veleben, můj Pane, těmi, kdož z lásky k Tobě odpouštějí, i těmi, kdož snášení nemoci a bědy! Blahoslaveni jsou, kdož trpí v pokoji, neboť od Tebe, Nejvyšší, korunování bídou!

Buď veleben, můj Pane, sestrou naší tělesnou smrtí, které žádný živoucí člověk nemůže ujít! Běda, kdo zemřou ve smrtelném hříchu! Blahoslaveni spojení s tvou nejsvětější vůlí, nebo druhá smrt jim škody nezpůsobí!

Chvalte a velebte Pána mého a díky Mu vzdávejte, všichni tvorové, v pokoře nejhlubší
služte Mu! Amen!